

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Katedra rozvojových a environmentálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vojtěch KANTOR

**Regionální migrace se zaměřením na region
subsaharské Afriky**

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Frličková

OLOMOUC 2024

Abstrakt

Největší migrační toky se odehrávají mezi jednotlivými zeměmi globálního Jihu, přesto jim není věnována taková pozornost jako migraci z rozvojových do rozvinutých zemí. Cílem této bakalářské práce je analyzovat determinanty, které vedou k regionální migraci se zaměřením na region subsaharské Afriky. V první části práce jsou popsány základní pojmy vztahující se k této problematice, dále jsou zde uvedeny migrační teorie s důrazem na migraci mezi zeměmi globálního Jihu, či důsledky migrace. Druhá část práce se zabývá determinanty migrace mezi zeměmi subsaharské Afriky a přináší přehled různých empirických studií, které dané determinanty zkoumaly. V závěrečné části práce se autor pokusí vliv těchto determinantů ověřit pomocí statistických metod.

Klíčová slova

globální Jih, determinanty, migrace, regresní analýza, subsaharská Afrika

Abstract

The largest migration flows are between countries in the Global South, yet they do not receive the same attention as migration from developing to developed countries. The aim of this thesis is to analyse the determinants that lead to regional migration with a focus on the Sub-Saharan Africa region. In the first part of the thesis, the basic concepts related to this issue are described, followed by migration theories with emphasis on migration between countries of the Global South, or the consequences of migration. The second part of the thesis examines the determinants of migration between countries in sub-Saharan Africa and reviews the various empirical studies that have examined the determinants. In the final part of the thesis, the author attempts to test the impact of these determinants using statistical methods.

Keywords

Global South, determinants, migration, regression analysis, sub-Saharan Africa

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Regionální migrace se zaměřením na region subsaharské Afriky napsal samostatně a veškeré zdroje použité v práci jsem uvedl v seznamu v literatury.

V Olomouci dne 8. 4. 2024

.....

Vojtěch Kantor

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucí své bakalářské práce Mgr. Barboře Frlíčkové za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a ochotu. Poděkování patří také mé rodině a přátelům za potřebnou podporu.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Vojtěch KANTOR**
Osobní číslo: **R21539**
Studijní program: **B0588A330001 Mezinárodní rozvojová a environmentální studia**
Téma práce: **Regionální migrace se zaměřením na region subsaharské Afriky**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Zásady pro vypracování

Největší migrační toky se odehrávají mezi jednotlivými zeměmi globálního Jihu, přesto jim není věnována taková pozornost jako migraci z rozvojových do rozvinutých zemí. Cílem této bakalářské práce je analyzovat determinanty, které vedou k regionální migraci se zaměřením na region subsaharské Afriky. V první části práce jsou popsány základní pojmy vztahující se k této problematice, dále jsou zde uvedeny migrační teorie s důrazem na migraci mezi zeměmi globálního Jihu, či důsledky migrace. Druhá část práce se zabývá determinanty migrace mezi zeměmi subsaharské Afriky a přináší přehled různých empirických studií, které dané determinanty zkoumaly. V závěrečné části práce se autor pokusí vliv těchto determinantů ověřit pomocí statistických metod.

Rozsah pracovní zprávy: **10 – 15 tisíc slov**
Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

ADEPOJU, Aderanti. Migration in sub-Saharan Africa. In: *Current African issues*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 2008. ISBN 978-91-7106-620-6. ISSN 0280-2171. Dostupné také z: https://www.files.ethz.ch/isn/91432/37_Migration-in-Sub-Saharan-Africa.pdf
ADEPOJU, Aderanti. Issues and recent trends in international migration in Sub-Saharan Africa. *International Social Science Journal* [online]. Oxford: Malden: Blackwell Publishing, 2010, 52(165), 383-394 [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: doi:10.1111/1468-2451.00267
AGRESTI, Alan a Barbara FINLAY. *Statistical Methods for the Social Sciences*. Fourth Edition. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 1997. ISBN 978-0-13-713150-1.
CASTLES, Stephen a Mark J. MILLER. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Second Edition. Houndmills: Macmillan Publishers, 1998. ISBN 978-0-333-73245-8.
DILIP, Ratha a Shaw WILLIAM. South-South Migration and Remittances. In: *World Bank Working Papers*. Washington, D.C.: The World Bank, 2007, s. 70. ISBN 978-0-8213-7072-8. ISSN 1726-5878. Dostupné z: doi:10.1596/978-0-8213-7072-8
RUYSEN, Ilse a Glenn RAYP. Determinants of Intra-regional Migration in Sub-Saharan Africa 1980-2000. *The Journal of Development Studies* [online]. Ghent: Routledge, 2014, 50(3), 426-443 [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: doi:10.1080/00220388.2013.866218

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Barbora Frličková**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání bakalářské práce: 11. dubna 2023
Termín odevzdání bakalářské práce: 11. dubna 2024

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 25. dubna 2023

Obsah

Seznam obrázků	9
Seznam tabulek	9
Seznam zkratk	10
Úvod.....	12
Cíle práce a metodologie.....	14
1. Teorie migrace.....	15
1.1. Obecná typologie migrace.....	16
1.2. Teorie <i>push</i> a <i>pull</i> faktorů.....	18
1.3. Neoklasická teorie	20
1.4. Teorie dvojího trhu	21
1.5. Teorie závislosti a světového systému.....	21
1.6. Teorie migračních sítí	22
1.7. Mikroperspektivní a mesoperspektivní migrační teorie.....	22
2. Migrace uvnitř subsaharské Afriky	24
2.1. Charakteristika subsaharské Afriky	24
2.2. Historie migrace uvnitř subsaharské Afriky	27
2.3. Současné migrační trendy uvnitř subsaharské Afriky	30
3. Proměnné velikosti migrace uvnitř subsaharské Afriky.....	33
3.1. Měření velikosti migrace.....	33
3.2. Proměnné velikosti migrace	35
3.3. Kvantitativní studie zabývající se proměnnými velikosti migrace	38
4. Determinanty migrace uvnitř subsaharské Afriky	42
4.1. Regresní analýza	42
4.2. Gravitační model	43
4.3. Proměnné v regresní analýze.....	43
4.4. Výsledky regresní analýzy a diskuze	48
4.5. Diagnostika a limity regrese.....	53
Závěr.....	55
Seznam literatury	57

Seznam obrázků

Obr. 1 Poloha subsaharské Afriky	25
Obr. 2 Faktory volby cílové země migranty (% , 2018–2019).....	41

Seznam tabulek

Tab. 1 Regresní model: Africa on the move	39
Tab. 2 Přehled proměnných vlastní regresní analýzy	47
Tab. 3 Vlastní regresní analýza.....	50

Seznam zkratek

ACSS	<i>Africa Center for Strategic Studies</i>
AfDB	<i>AfDB</i> (Africká rozvojová banka)
CEN-SAD	<i>Community of Sahel–Saharan States</i> (Společenství sahelských a saharských států)
COMESA	<i>Common Market for Eastern and Southern Africa</i> (Společný trh pro Východní a Jižní Afriku)
EAC	<i>East African Community</i> (Východoafrické společenství)
ECCAS	<i>Economic Community of Central African States</i> (Hospodářské společenství států střední Afriky)
ECFR	<i>European Council on Foreign Relations</i>
ECOWAS	<i>Economic Community of West African States</i> (Hospodářské společenství západoafrických států)
HDP	Hrubý domácí produkt
IGAD	<i>Intergovernmental Authority on Development</i> (Mezivládní úřad pro rozvoj)
IOM	<i>International Organization for Migration</i> (Mezinárodní organizace pro migraci)
log	logaritmická transformace
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
SADC	<i>Southern African Development Community</i> (Jihoafrické rozvojové společenství)
UN DESA	<i>United Nations Department of Economic and Social Affairs</i> (Odbor pro ekonomické a sociální otázky OSN)
UN	<i>United Nations</i> (OSN – Organizace spojených národů)
UNCTAD	<i>United Nations Conference on Trade and Development</i> (Konference OSN o obchodu a rozvoji)
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> (Rozvojový program OSN)

- UNFPA *United Nations Population Fund* (Populační fond OSN)
- UNHCR *United Nations High Commissioner for Refugees* (Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky)
- UN-OHRLLS *United Nations Office of the High Representative for the Least Developed Countries, Landlocked Developing Countries and Small Island Developing States* (Úřad vysokého komisaře OSN pro nejméně rozvinuté země, vnitrozemské rozvojové země a malé ostrovní rozvojové státy)

Úvod

Migrace je fenomén, který provází lidstvo od počátku jeho existence, a dnes je jedním z hlavních aspektů globalizace. Ačkoliv člověk vzpřímený expandoval z Afriky před desítkami tisíc let, důvody, proč lidé opouštějí dnes své domovy, jsou podobné. Může se jednat o dobrovolný krok k zajištění lepších životních podmínek pro sebe a své rodiny či touha po poznání a nových zkušenostech. Opustit místo svého bydliště může být ale také nutnost v důsledku perzekucí, konfliktů či environmentálních katastrof. Důležitost fenoménu migrace zdůrazňují Cíle udržitelného rozvoje definované *UN*, ve kterých je migrace zakotvena hned v několika cílech. Pro popis, analýzu a interpretaci tohoto komplexního jevu slouží migrační teorie, kterými se zabývá úvodní kapitola této práce.

Ačkoliv je mnohem častěji zmiňována migrace obyvatel zemí globálního Jihu do zemí globálního Severu, nelze říci, že se jedná o nejzásadnější směr pohybu obyvatel. Podle IOM (2022) migruje v rámci zemí globálního Jihu 37 % mezinárodních migrantů, zatímco z globálního Jihu na Sever se jedná o 35 %. Příčinami přehlížení jsou narativy o migraci, které jsou šířeny médii a odborníky z globálního Severu, a velmi omezené množství znalostí, které se k nám dostává od expertů z Jihu. Tato práce je zaměřena právě na migraci uvnitř globálního Jihu, konkrétně na region subsaharské Afriky.

Subsaharská Afrika je vymezena jako část afrického kontinentu nacházející se jižně od pouště Sahara. Specifičnost dynamiky migrace v tomto regionu je dána demografickým vývojem. Rychlý růst populace zhoršuje dostupnost zaměstnání, zdravotnických služeb či vzdělání, a tím motivuje odchod lidí do zahraničí. Dalším faktorem je stárí populace. V Subsaharské Africe je vysoký podíl mladých lidí, jejichž odchod do zahraničí za lepšími příležitostmi může způsobovat odliv mozků (*brain waste*). Stejně jako je rozdíl mezi jednotlivými zeměmi v rozložení obyvatel, ekonomické vyspělosti či bezpečnostní situaci, liší se také jednotlivé státy v migrační mobilitě. Ačkoliv se stále zvětšuje velikost migračního toku do vyspělejších států Severu, mnoho migrantů zůstává v regionu ve státech s větší a diverzifikovanější ekonomikou jako je Jihoafrická republika, Pobřeží Slonoviny nebo Nigérie. Preference určitých států je reflektována hlavními migračními koridory uvnitř regionu, které jsou v této práci detailně přiblíženy.

Stanovením determinantů velikosti bilaterálních migračních toků se zabývalo několik autorů. Zaměřovali se jak na podmínky v zemi původu, které osobu podněcují ze země

emigrovat, tak na situaci v cílové zemi, které naopak migranty přitahují. Nejsou opomenuty ani vazby mezi jednotlivými zeměmi, kterými může být geografická blízkost či společná historie. I přes stanovení vhodných determinantů komplikují vyhodnocování závěrů nepřesná data o velikosti bilaterálních migračních toků a nedostupnost dat pro některé dvojice zemí. V současné době jsou k dispozici datasey UN DESA Population Division za období 1990–2020 a World Bank za období 1960–2000, vytvořené na základě sčítání lidu a evidence obyvatel jednotlivých států. Spolu s dalšími daty vystihující hlavní faktory slouží tyto datasey pro sestavení vlastního regresního gravitačního modelu v závěru práce.

Cíle práce a metodologie

Cílem této bakalářské práce je popsat hlavní migrační trendy uvnitř regionu subsaharské Afriky pomocí hlavních migračních teorií a určit hlavní determinanty, které určují velikost migračního toku mezi jednotlivými zeměmi. Pro naplnění cílů práce jsou formulovány následující výzkumné otázky:

1. Které determinanty mají vliv na migrační mobilitu?
2. Jaké jsou migrační trendy uvnitř regionu subsaharské Afriky?
3. Které determinanty ovlivňují velikosti bilaterálních migračních toků v zemích subsaharské Afriky?

Pro zodpovězení první a druhé výzkumné otázky je v práci využita metoda literární rešerše českých i zahraničních zdrojů. V práci jsou zahrnuty knižní zdroje, odborné články, předchozí empirické výzkumy a dokumenty mezinárodních organizací. Informace z této části práce jsou klíčové pro zodpovězení poslední výzkumné otázky.

Kromě relevantní literatury jsou pro řešení třetí výzkumné otázky využita kvantitativní data World Bank a UN DESA Population Division pro metodu regresní analýzy. Vlastní regresní analýza je realizována v programu STATA a jejím cílem je stanovit hlavní determinanty velikosti bilaterálních migračních toků v subsaharské Africe. Zvoleným regresním modelem je gravitační model, díky němuž je možné zohlednit podmínky v zemi původu (tzv. *push* faktory), v cílové zemi (tzv. *pull* faktory), ale také vazby mezi jednotlivými zeměmi dány historicky či geograficky. Ačkoliv je vymezení regionu subsaharské Afriky nejednoznačné, v práci se pracuje s definicí World Bank, která uvádí počet 48 zemí. Gravitační model předpokládá vytvoření dvojčlenných variací ze zemí, pro něž jsou dostupná data.

Práce obsahuje několik grafických prvků, především tabulek. Tabulky jsou využity v praktické části práce pro přehledné zobrazení determinantů a výsledků regresní analýzy. Dále je v práci vlastní graf a mapa, která je vytvořena v programu QGIS.

1. Teorie migrace

Migrace je definována jako pohyb osob z místa svého obvyklého pobytu přes mezinárodní hranici nebo uvnitř státu (IOM, 2019). Představuje jednu z největších výzev lidstva a pro porozumění tomuto komplexnímu procesu slouží migrační teorie. Podle Drbohlava a Uherka (2007) je právě komplexita důvodem, proč patrně nikdy nebude existovat jediná teorie, která by byla schopna pojmut veškeré aspekty migrace.

Základním dělením migračních teorií je úroveň, na kterou se zaměřují, mikro a makro úroveň. Zatímco z makroperspektivy jsou důležité socioekonomické, politické a environmentální charakteristiky, mikroúroveň se orientuje na jedince, rodinu či domácnosti a jejich proces uskutečňování rozhodnutí (Cadwallader, 1989; Drbohlav a Uherek, 2007). Složitost migrace a existence velkého množství teorií rozhodně neznamená zmatenost nebo postrádání vzorců a zákonitostí. Abychom porozuměli tomu, co se děje kolem nás, je nutné z mikroperspektivy podstoupit na makroúroveň. Právě z makroperspektivy je možné spatřovat určité migrační vzorce (de Haas, 2021).

V následující části kapitoly jsou představeny dnes používané migrační teorie především z druhé poloviny 20. století, které se stanou východiskem pro praktickou část. Aby bylo možné sestavit gravitační model přeshraničních migračních toků v regionu subsaharské Afriky z veřejně dostupných kvantitativních dat, jsou pro tuto práci zásadní takové migrační teorie, které vysvětlují mezinárodní migrační toky z makroperspektivy.

Problematicke migrace se v určité míře dotýkaly školy sociologie a antropologie. Až v průběhu 20. století se začala formovat nová vědní oblast, sociologie migrace. Inspirací pro tuto novou oblast sociologického myšlení byly zákony migrace německo-britského geografa Ernesta George Ravensteina (Drbohlav a Uherek, 2007). Ravenstein (1885) ve svém článku *The Laws of Migration* uvedl sedm pravidelností, které vypožoroval ze stěhování obyvatel do Londýna během 19. století:

1. migrace probíhá obvykle na krátké vzdálenosti;
2. migrace probíhá po krocích (*step migration*)¹;
3. proces disperze² je opačný k procesu absorpce³;

¹ Migrace, při které se obyvatelé venkova v blízkosti města stahují do města a naopak na venkov migrují lidé z větších vzdáleností (Ravenstein, 1885).

² Situace, kdy se počet obyvatel lokality snižuje kvůli emigraci (Ravenstein, 1885).

³ Situace, kdy se počet obyvatel lokality zvyšuje kvůli imigraci (Ravenstein, 1885).

4. migrační tok vyvolá migrační tok v opačném směru;
5. osoby, které migrují na velké vzdálenosti, směřují do velkých center obchodu a průmyslu;
6. osoby z měst migrují méně než osoby z venkova;
7. ženy migrují v rámci své země více než muži, naopak muži do zahraničí migrují více než ženy.

Ravenstein své zákony upravil ve svém druhém článku z roku 1889. Koncept disperze a absorpce byl sloučen pod druhý zákon věnující se migraci po krocích. Přidány byly migrační tendence vypořádané tentokrát v kontinentálních zemích Evropy a Severní Ameriky. Uvedl, že počet obyvatel velkých měst se zvyšuje více migrací než přirozeným přírůstkem. Dále studie ukázala, že míra migrace roste spolu s ekonomickým rozvojem (Ravenstein, 1889).

1.1. Obecná typologie migrace

William Petersen je autor jedné z nejstarších a nejznámějších typologií migrace. Petersen (1958) v úvodu svého článku *A general typology of migration* upozorňuje, že není možné migrační chování zobecnit na lidstvo jako celek. Klíčem k pochopení migrace je uvědomění si setrvačnosti jednotlivých lidských společností. Je tedy zásadní rozdíl mezi sedavými společnostmi (zemědělskými a průmyslovými národy) a sociálními skupinami v pohybu (kočovníky). Právě pro nomádské společnosti nejsou určující vnější podněty. Tím Petersen zpochybňuje faktory, které migranta vytlačují z původní lokality, jako jeden z univerzálních pohonů migrace. Nomádství však není všeobecně považováno jako forma migrace. Jako jednu z hlavních charakteristik migrace uvádí Lee (1966) trvalou nebo dlouhodobou změnu bydliště, nomádství však není možné charakterizovat dlouhodobým setrváním na určitém místě.

Migraci je možné podle Petersena (1958) rozdělit na primitivní, vynucenou, násilnou, dobrovolnou a masovou. Prvním typem migrace je primitivní migrace, která je spojována s neschopností člověka vyrovnat se s přírodními silami. Ačkoliv je takový typ migrace závislý na tom, jaké technologie mají k dispozici lidé, bývá často primitivní migrace spojována s primitivními národy. U primitivních společností se jedná o konzervativní migraci. Konzervativní migrace je charakteristická tím, že cílem migrantů je pouze najít lokalitu, kde by mohli pokračovat ve svém starém životním stylu, nikoliv touha po změně (Petersen 1958).

Důležitost stavu životního prostředí v rozvinutějších společnostech je odborníky na migraci během 20. století přehlížena. Dominuje západní představa, že spolu se zlepšujícími se technologiemi klesá vliv přírody na osud člověka a roste tak důležitost ekonomických příčin. Oživení životního prostředí v kontextu migrace nastalo až v 80. letech 20. století, kdy byla zveřejněna zpráva od Mezivládního panelu pro změnu klimatu (IPCC), která poukázala na vliv zhoršujícího stavu životního prostředí na migrační mobilitu a dále přinesla nový termín „environmentální uprchlík“ (Piguet, 2013). Brown (2008) definuje environmentálního uprchlíka jako osobu, která je vytlačena ze svého domova řadou vážných environmentálních tlaků, do kterých lze zařadit znečištění, degradaci půdy, sucha či přírodní katastrofy.

Opakem konzervativní migrace je migrace inovativní, jejímž cílem je dosažení něčeho nového. Mezi inovativní migraci zařazuje Petersen (1958) migraci dobrovolnou, při které se osoba sama rozhodne změnit své bydliště. Svoboda v rozhodnutí však není v případě migrace vynucené a násilné. Ačkoliv se hranice mezi vynucenou a násilnou migrací velmi často stírá, hlavní charakteristikou vynucené migrace je určitá možnost volby, zda migrant chce zůstat nebo odejít. U násilné migrace nemá migrant ani omezenou volbu. Posledním definovaným typem je migrace masová. Taková migrace nastává, když se migrace stane kolektivním chováním společnosti a individuální motivace již nejsou relevantní (Petersen, 1958).

Tato typologie však nedokáže přesně vysvětlit komplexitu přesídlování osob. Typologii migrace proto přepracovalo několik autorů. Demuth (2000) vychází z dichotomie dobrovolné a nucené migrace. Nucená migrace je členěna podle původu příčin na migraci kvůli environmentálním katastrofám (sucha a hladomory, povodně a sopečné erupce) a na migraci zapříčiněnou člověkem (chudoba, úzkost, porušování lidských práv a občanské války). Dobrovolnou migraci dále rozděluje na migraci inovativní, pracovní, neimigrační a řetězovou.

Zatímco s pojmem inovativní migrace pracoval již Petersen, pracovní migraci nedefinoval. Pracovní migrace je nedílnou součástí hospodářské a zahraniční politiky a je spjata s vývojem mezinárodního obchodu. Cílem pracovních migrantů je nalezení nového, lépe placeného zaměstnání. Samotní pracovní migranti jsou dále diferenciováni na vysoce kvalifikované a málo kvalifikované pracovníky (Castles a Miller, 2003).

Rozdílnost v migrační mobilitě na základě kvalifikovanosti migrantů vysvětluje především neoklasická teorie a teorie světového systému.

Neimigrační migrace je charakteristická pro uprchlíky a ostatní migranty, kteří změní své původní bydliště jen na určité časové období (Demuth, 2000). UNHCR (© 2001–2024a) definuje uprchlíka jako osobu, která uprchla před válkou, násilím, konfliktem nebo pronásledováním a překročila mezinárodní hranici, aby našla bezpečí v jiné zemi. Charakteristickým příkladem neimigrační migrace je mobilita studentů na zahraniční vysoké školy, která trvá jen po dobu předem stanovenou. Řetězová migrace je proces, při kterém je emigrující osoba následována blízkými ze země původu (Demuth, 2000).

1.2. Teorie *push* a *pull* faktorů

Teorie *push* a *pull* faktorů vznikla v roce 1966 a jejím autorem je Everett S. Lee. Stejně jako v Petersenově obecné typologii migrace je důležité působení sil, které migranta vytlačují z původní destinace a sil, které naopak migranta přitahují do nové lokality. Drbohlav a Uherek (2007) uvádějí, že Lee není jediným teoretikem, který se na tyto síly zaměřil. Základy této teorie položil Bogue v roce 1963. Lee (1966) však k těmto silám dodal další aspekty, které mají vliv na migrační mobilitu. Tyto faktory rozděluje do čtyř typů:

1. faktory spojované se zemí původu,
2. faktory spojované s cílovou zemí,
3. zasahující překážky,
4. osobní faktory.

Faktory spojované se zemí původu, které jsou schopny přimět osoby k emigraci se označují jako *push* faktory a podle Paláta (2014) mohou být:

- nedostatek pracovních míst a nízké mzdy,
- nedostatek příležitostí,
- ztráta bohatství,
- špatná úroveň zdravotnictví,
- diskriminace,
- znečištění,
- válka a přírodní katastrofy,
- sucho a hladomor,

- politické obavy, nedostatek politické nebo náboženské svobody,
- vyhrožování smrtí a zastrašování.

Samotné *push* faktory ještě nemusejí způsobovat emigraci. Na rozhodnutí emigrovat mají vliv i pozitivní faktory v cílové zemi, které naopak migrující osobu přitahují, tzv. *pull* faktory. Mezi tyto faktory zařazuje Palát (2014):

- pracovní příležitosti a vyšší mzdy,
- lepší životní podmínky,
- politickou a náboženskou svobodu,
- lepší zdravotní péči,
- vzdělání,
- průmysl,
- atraktivní podnebí,
- rodinné vazby.

Ačkoliv existují *push* a *pull* faktory, které jsou rozhodující pro téměř každého migranta, existují také faktory, které mohou některé přitahovat a jiné odpuzovat. Samotní migranti si mnohdy konkrétní faktory neuvědomují. Iracionalita při rozhodování je způsobována sentimentalitou či obavami. Migranti mívají pevné pouto se svým původním bydlištěm jako místem, kde prožili bezstarostné dětství. Obavy může způsobovat odchod ze známého prostředí do prostředí neznámého a s tím mnohdy spojená náročná asimilace (Lee, 1966). Hagen-Zanker et al. (2023) uvádí, že rozhodujícím faktorem může být také vztah k určité osobě. Touha po nalezení romantické lásky osobu k migraci motivuje, naopak mateřská láska od migrace odrazuje. Obdobně je to s dalšími faktory jako jsou osobnostní rysy jedince či religiozita jedince, které není možné snadno zařadit mezi *push* a *pull* faktory.

Všudypřítomnou překážkou migrace je vzdálenost původní a cílové lokality. Na inverzní vztah mezi velikostí migračního toku a vzdáleností lokalit poukázal již Ravenstein (1889), přesto nelze označit vzdálenost za jedinou či nejdůležitější překážku migrace. Stejně jako v případě *push* a *pull* faktorů vzdálenost lokalit nemá vliv na migrační mobilitu všech osob. Příkladem jsou sociální vazby (Westefeld, 1940) nebo náklady na dopravu (Lee 1966). Ty mohou být pro některé triviálním problémem a pro jiné naopak kritickým. Především díky zkvalitňování dopravy se stírá významnost vzdálenosti, přesto ještě v minulém století hrála vzdálenost zásadní roli ve vztahu k dostupnosti informací

o podmínkách na pracovním trhu. Protože je ekonomická motivace u mnohých migrantů zásadní pro rozhodnutí migrovat, měla nedostupnost informací související s nalezením práce negativní vliv na velikosti migračních toků (Westefeld, 1940). Kromě vzdálenosti uvádí Lee (1966) další významné překážky, kterými jsou fyzické bariéry prostoru či imigrační zákony.

Leeova teorie bývá odbornou veřejností kritizována z mnoha důvodů. Jednou z hlavních skutečností, které nedokáže tato teorie vysvětlit, je celkově malý počet migrujících lidí, ačkoliv důvodů pro migraci existuje mnoho. Další častou výtkou je velký rozdíl v počtu migrantů mezi jednotlivými zeměmi, ve kterých jsou stejné ekonomické podmínky. Přesto je model *push* a *pull* faktorů využíván mnohými dalšími teoriemi (King, 2012). V následující části kapitoly jsou charakterizované další makroperspektivní migrační teorie.

1.3. Neoklasická teorie

Jednou z nejstarších a nejzákladnějších teorií zaměřující se na ekonomické příčiny migrace je neoklasická teorie. Tato teorie aplikuje model *push-pull* faktorů pro racionální porovnání nákladů a zisků v původní a cílové lokalitě (Castles a Miller, 2003). Ačkoliv má tato teorie dvě základní roviny, pro tuto práci je zásadnější rovina makroperspektivní, resp. makroekonomická. Na makroekonomické úrovni je migrace způsobena nerovnostmi v příjmech mezi jednotlivými zeměmi. Z nízkopříjmových zemí se méně kvalifikovaní pracovníci přesouvají do zemí s vysokými příjmy (Massey et al., 1993). Tento směr pohybu migrantů vede ke snižování rozdílu v příjmech, a tím i intenzity migrace (King, 2012). V případě pohybu obyvatel z rurálních do urbánních oblastí zdůrazňuje model Harris–Todaro, že směr pohybu migrantů do měst není způsoben skutečným rozdílem ve mzdách mezi venkovem a městy, ale pouze rozdílem očekávaným (Harris a Todaro, 1970).

Opačně je tomu u vysoce kvalifikované pracovní síly, která naopak migruje z bohatších zemí do zemí chudších. V prostředí s nedostatkem lidského kapitálu tak tito lidé dosáhnou vysokých výnosů ze svých znalostí a dovedností. Je tedy důležité si uvědomovat heterogenitu migrantů, protože směr migrace je dán kvalifikací migrujících osob (Massey et al., 1993).

1.4. Teorie dvojího trhu

Teorie dvojího trhu uvádí myšlenku existence dvou odlišných trhů práce. Zaměřuje se pouze na faktory, které lákají migranty do moderních industriálních států ze států méně rozvinutých. Nezohledňuje tedy situaci v zemi původu, ale pouze aspekty, kterými mohou rozvinutější státy osoby přitahovat. Liší se tak od neoklasické teorie, která se zaměřovala současně na *push* i *pull* faktory. Zatímco pracovní síla primárního sektoru je tvořena především místními obyvateli, o pracovní pozice v sekundárním sektoru neprojevují místní zájem z důvodu nízkých mezd či nestálosti zaměstnání. Sekundární sektor je tedy otevřen imigrujícím nekvalifikovaným pracovníkům (Massey et al., 1993). Práci, kterou vykonávají nekvalifikovaní zahraniční pracovníci, lze charakterizovat pomocí tří slov z anglického jazyka začínající písmenem „d“ jako špinavou (*dirty*), nebezpečnou (*dangerous*) a náročnou (*demanding*) (Moyce a Schenker, 2018). Tato teorie však není schopna reflektovat složitou strukturu světové ekonomiky z pohledu závislosti a nerozvinutosti (King, 2012).

1.5. Teorie závislosti a světového systému

Teorie světového systému uvažuje svět jako jeden ekonomický celek, ve kterém nejsou migrační toky dány rozdíly ve mzdách, ale strukturou globální ekonomiky (Massey et al., 1993). Strukturou globální ekonomiky se zabývala již starší teorie závislosti, jejímž autorem je Raúl Prebisch. Hlavní myšlenkou této teorie je rozdělení světa na centra a periferie. Prebisch (1950) teorii vysvětlil na příkladu Latinské Ameriky, kterou označil jako periferii. Periferii definuje jako součást světového ekonomického systému, která produkuje potraviny a surové materiály pro velká industriální centra. I pokud periferní oblasti zvýší svou produktivitu, největší podíl ze zisku připadne centrům, které primární produkty zpracují a tím zvyšují jejich hodnotu. Novější Wallersteinova teorie světového systému zavádí nový pojem „semiperiferie“. Semiperiferii popisuje Wallerstein (1974) jako oblast, která má částečně znaky centra a částečně znaky periferie a existence takových oblastí je důležitá pro stabilitu světového kapitalistického systému. Stabilitu vysvětluje sníženou polaritou světového systému kvůli činům semiperiferie, která je současně vykořisťovaná centry a současně vykořisťovatelem periferií.

Expanzí kapitalismu z centrálních oblastí do periferních oblastí se půda, suroviny a pracovní síla v periferiích dostává pod kontrolu center. Ve vyspělých zemích, především ve velkých městech, je vysoká poptávka po levné pracovní síle, proto se centra pokoušejí

nekvalifikované osoby z periferií na tato volná místa nalákat. Investice v periferních oblastech způsobují růst sektoru služeb. To vede k opačnému směru migrace kvalifikovaných profesionálů, kteří směřují do periferních oblastí z rozvinutých center (Massey et al., 1993).

Vazby mezi zeměmi jsou zpravidla dány koloniální minulostí, která vytvořila kulturní, lingvistické, administrativní, investiční, dopravní a komunikační vazby mezi periferiemi a centry. V dnešní době jsou země spojeny především nekoloniálními politikami a nadnárodními firmami (Massey et al., 1993).

1.6. Teorie migračních sítí

Teorie migračních sítí uvažuje migrační systém složený z přijímacího regionu a souboru vysílacích zemí. Země v rámci systému si nemusí být geograficky blízké, důležitý je vliv politických a ekonomických vztahů (Massey et al., 1993). Drbohlav a Uherek (2007) upozorňují na další důležité vazby, kterými mohou být vazby historické, kulturní, (post)koloniální a technologické. Tato teorie je blízká teorii světového systému, obě tyto teorie zahrnují vzájemné vazby mezi zeměmi, kterých se migrační tok týká. Podle Drbohlava a Uherka (2007) se však pod touto teorií mohou skrývat také jiné koncepty, které však nejsou doposud zřejmé.

1.7. Mikroperspektivní a mesoperspektivní migrační teorie

Existuje velké množství dalších důležitých migračních teorií, ve kterých je migrace způsobena hodnotami a očekáváními jednotlivce (mikroperspektivní pohled) či společenskými sítěmi (mesoperspektivní) (Hagen-Zanker, 2008). Jak již bylo zmíněno, neoklasická teorie pohlíží na migraci nejen z makroperspektivy, ale také z mikroperspektivy. Na mikroúrovni je rozhodnutí migrovat způsobeno očekáváním zlepšení kvality života obvykle z finančního hlediska. Potencionální migranti nezvažují pouze přínosy změny místa bydliště, ale také negativa s tím spojená, kterými mohou být náklady na cestování, úsilí s hledáním nového zaměstnání či adaptace na nový jazyk a kulturu (Massey et al., 1993).

Podle nové ekonomie migrace je původem migrace naopak skupinové rozhodnutí (Stark a Bloom, 1985). Tím se liší od neoklasické teorie, podle které jedinec migroval pouze na základě vlastního úsudku. Stark a Bloom (1985) dále uvádějí, že z migrace profituje jak sama migrující osoba, tak nemigrující osoby, obvykle členové domácnosti migraanta, kteří

zůstali v destinaci původu. Důležitou součástí vazby migranta a nemigrujících členů rodiny jsou remitence. Ratha (2005) definuje remitence jako finanční i nefinanční prostředky, které zasílá migrující osoba do své země původu. Dalším příkladem teorie, která kalkuluje se skupinovými vazbami, je teorie sítí. Tato teorie zdůrazňuje důležitost vazeb mezi migranty, bývalými migranty a nemigrujícími osobami, které zvyšují pravděpodobnost mezinárodní migrace. (Massey et al., 1993).

2. Migrace uvnitř subsaharské Afriky

Následující kapitola se zaměřuje na analýzu migračních trendů uvnitř regionu. Tyto trendy jsou ukázány na největších migračních tocích, které se v subsaharské Africe odehrávají dnes či v minulosti. Před uvedením specifík migrace je však pro porozumění nutné tento region vymezit a charakterizovat. Vzhledem k tématu práce je charakteristika zaměřená především socioekonomické situaci.

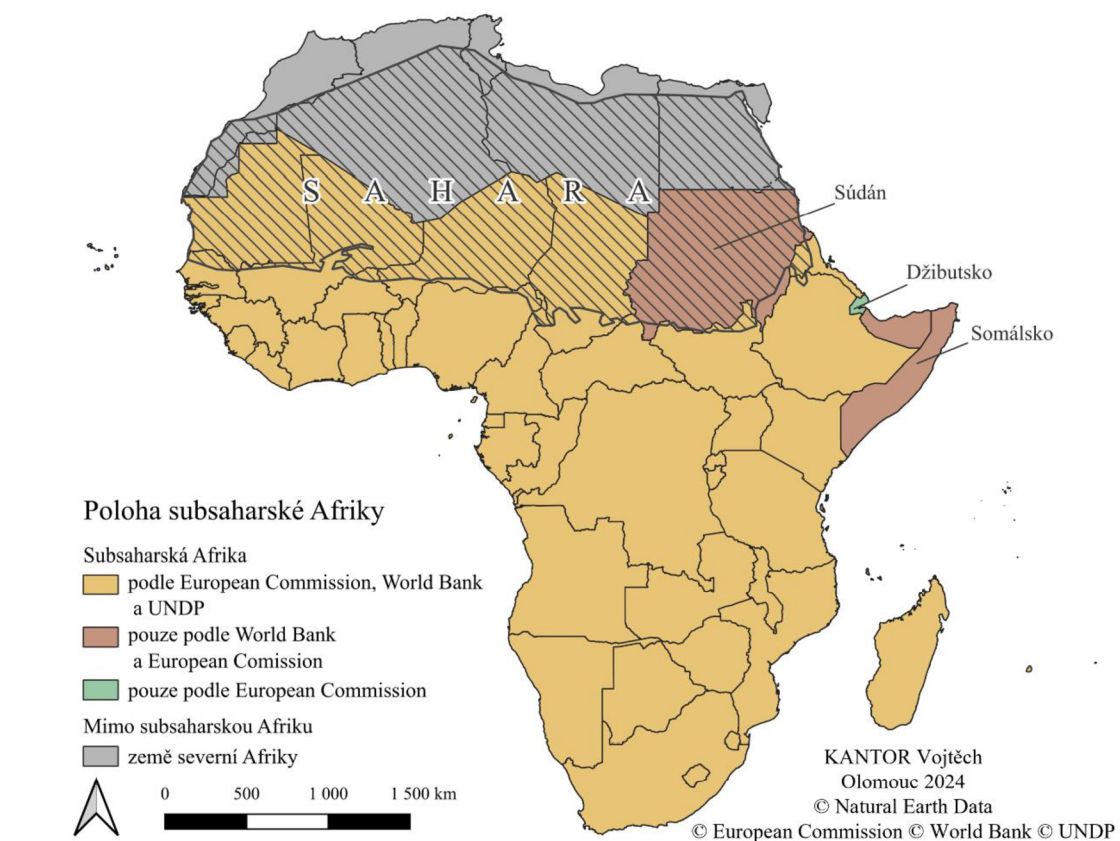
2.1. Charakteristika subsaharské Afriky

Subsaharská Afrika je region nacházející se na africkém kontinentu jižně od pouště Sahara. Neexistuje jednotné vymezení tohoto regionu, nicméně v této práci je používána definice World Bank (© 2024), která uvádí, že součástí subsaharské Afriky je 48 zemí⁴, ve kterých v roce 2022 žila více než 1,2 miliarda obyvatel. Vymezení regionu podle různých zdrojů je znázorněno mapou jako Obr. 1.

Z mapy je zřejmé, že volba definice má vliv na výčet zemí. Příkladem sporného zařazení je Súdán či Somálsko, které World Bank (© 2024) zařazuje do subsaharské Afriky, zatímco UNDP (© 2024) do regionu severní Afriky. Opačná situace nastává u Džibutska, které je administrativně zařazeno World Bank (© 2024) do regionu Středního východu a severní Afriky, ačkoliv se nachází jižněji od Sahary. Do regionu subsaharské Afriky tuto zemi řadí např. European Commission (n.d.).

⁴ Před uznáním nezávislosti Jižního Súdánu v roce 2011 bylo součástí regionu 47 zemí.

Poloha subsaharské Afriky

Obr. 1 Poloha subsaharské Afriky
(zdroj: vlastní zpracování)

I přes značnou rozlehlost největší světové pouště docházelo k interakcím obyvatel severní a subsaharské Afriky (Lecocq, 2015). Přesto se oba regiony v mnoha ohledech liší. Severní Afrika je obývána především arabským a berberským obyvatelstvem (Lecocq, 2015), naopak subsaharská Afrika je etnicky výrazně rozmanitější (Welsh, 1996). Po druhé světové válce, kdy docházelo k postupné dekolonizaci Afriky, byly hranice jednotlivých států vymezovány bez ohledu na etnicitu jednotlivých oblastí. Neshody mezi etniky v rámci jednoho státu jsou podle Welshe (1996) jedním z hlavních motivů občanských válek v subsaharské Africe v současné době. Příkladem etnicky motivované občanské války je konflikt ve Rwandě, ve kterém proti sobě stály dvě dominantní etnika – Hutuové a Tutsiové. Vyústěním tohoto konfliktu byla genocida více než milionu Tutsiů a umírněných Hutuů (UN, n.d.).

Část Afriky nacházející se jižněji od Sahary je také nábožensky pestřejší. Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life (2010) uvádí, že nejrozšířenějším náboženstvím regionu je křesťanství, které vyznává nadpoloviční většina obyvatel. Téměř třetina lidí má islámskou víru a více než 10 % obyvatel se hlásí k některému z tradičních

afrických náboženství. Tato tradiční náboženství jsou velice různorodá, přesto je spojuje víra v určitou nadřazenou bytost, která stvořila a uspořádala svět. Ačkoliv výzkum ukázal, že muslimové a křesťané v tomto regionu se vzájemně popisují jako čestní či tolerantní (Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life, 2010), existují příklady, kdy konflikty mezi příslušníky těchto dvou náboženství vznikaly. Welsh (1996) zmiňuje ve svém textu nábožensky motivovaný konflikt na příkladu občanské války v Súdánu. Stranami tohoto konfliktu byl muslimský severní Súdán a křesťanský jižní Súdán. Tento vleklý konflikt vyústil až k rozdělení Súdánu do dvou samostatných států v roce 2011. Súdán a Jižní Súdán patří dnes podle UNDP (© 2024) v souvislosti s válkou mezi země s nejmenším indexem lidského rozvoje na světě.

Konflikty na území subsaharské Afriky jsou však jen jednou z mnoha příčin nízkého ekonomického rozvoje regionu (Adeyemi et al., 2009). Ze seznamu 46 nejméně rozvinutých států světa (*LDC's*) se v roce 2023 nacházelo 32 států⁵ na území subsaharské Afriky. Právě tyto státy nemají jen nejnižší průměrný příjem na obyvatele, ale vykazují také nejhorší hodnoty v oblasti vzdělání, zdraví, ekonomické a environmentální zranitelnosti (UNCTAD, 2023).

Ačkoliv se Jihoafrická republika řadí stejně jako ostatní státy regionu mezi rozvojové země, od ostatních se liší vyšším hospodářským růstem a řadí se tak do skupiny nově industrializovaných zemí. Hned po Nigérii je Jihoafrická republika největší subsaharskou ekonomikou (World Bank, 2022a), oproti ostatním subsaharským zemím má diverzifikovanější ekonomiku (OECD a UN, 2011), přesto se však potýká s mnoha ekonomickými problémy, kterými jsou vysoká nezaměstnanost především mladých lidí, a nerovnosti (World Bank, 2023a).

Pro celý region platí, že zemědělství (včetně rybolovu a lesnictví) tvoří pouhých 17 % HDP, ačkoliv zaměstnává více než polovinu obyvatel. Hlavním zdrojem HDP je sektor služeb. Příjmy ze služeb přispívají 47 %, avšak tento sektor nezaměstnává tak vysoký podíl obyvatelstva (World Bank, 2022b). Tato data jasně potvrzují, že zemědělství v subsaharské Africe je velmi neefektivní. Ekonomika regionu neustále roste (World Bank, 2022d), výjimkou byl pouze rok 2020, kdy byl pokles způsoben pandemií viru

⁵ 33 států, pokud by bylo Džibutsko považováno za součást subsaharské Afriky.

covid-19. Růst ekonomiky však není synonymem rozvoje, je nutné brát do úvahy také tempo růstu populace.

Na základě projekce růstu počtu obyvatel lze předpokládat, že se v roce 2050 počet obyvatel subsaharské Afriky zdvojnásobí a v roce 2100 se počet přiblíží hranici 3,5 miliardy (UN DESA Population Division, 2022). Pro růst populace je nutný růst pracovních míst. Adepoju (2002) uvádí, že počátkem současného tisíciletí potřeboval region asi 7,5 milionu nových volných pracovních míst pro vyřešení nezaměstnanosti. Spolu s rapidním růstem počtu obyvatel poroste také poptávka po vzdělávacích službách, zdravotnických a sociálních službách a zdrojích (UNFPA, 1994). Tyto problémy mnohdy vedou obyvatele k migraci nejen do západní Evropy a severní Ameriky, ale také k migraci uvnitř regionu (Castles a Miller, 2003).

2.2. Historie migrace uvnitř subsaharské Afriky

V této podkapitole jsou uvedeny nejzásadnější pohyby obyvatel v historii uvnitř subsaharské Afriky. Kořeny migrace se datují do období před několika miliony let, kdy se předchůdci dnešního člověka rozšířili pravděpodobně z oblasti Velké příkopové propadliny do ostatních částí afrického kontinentu. Až poté následovalo rozšíření do zbytku světa. Odborníci si nejsou jistí, co přesně vedlo k přesunu lidí, nejčastěji je však jako příčina uváděna změna klimatu (např. Carto et al., 2009; Scholz et al., 2007). Ačkoliv autoři uvádějí, že nepříznivé klimatické podmínky vedly především k migraci z Afriky, Dean a Leng (2021) uvádějí příklad migrace, která se odehrávala uvnitř regionu. Východní část afrického kontinentu postihla asi před 60 tisíci lety extrémní sucha a lidé byli nuceni nalézt útočiště ve výše položených oblastech dnešní Etiopie, ve kterých byl dostatek potravy a vody. White a Mattingly (2006) zmiňují klimatickou proměnu oblasti dnešní Sahary. Asi před 5 tisíci lety se postupně ze savany stávala poušť. Lovci a sběrači, kteří původně obývali tuto oblast, byli nuceni změnit způsob své obživy či se přesídlit mimo rozrůstající se aridní oblast.

Přibližně ve stejné době (asi před 5 tisíci lety) došlo k další velké migrační vlně. Z oblasti, kde se dnes stýká Nigérie a Kamerun, započala migrace bantuských kmenů, která postupně směřovala až do jižní Afriky. Jižního cípu kmeny dosáhly před méně než 2 tisíci lety, urazily tak vzdálenost více než 4 tisíc kilometrů a překonaly mnohé fyzické překážky prostoru, hlavní z nich byl středoafriický deštný prales (Bostoen, 2018). Jako hlavní

příčiny přesunu bantuských kmenů do nových oblastí uvádí Lukusa (© 2024) klimatickou změnu, přelidnění a s tím spojené vyčerpání místních zdrojů, určitou roli podle něj hrály také kmenové konflikty, čarodějnictví nebo touha po poznání. Tato vlna ovlivnila životy původních obyvatel žijících v oblastech, kterými Bantuové procházeli. Byli nuceni se vysídlit ze svých domovů a migrovat především do subekvatoriální Afriky (Phillipson, 1977).

Uvedené příklady velkých migračních vln, které se udály před tisíci lety na africkém kontinentu jižněji od Sahary, lze pomocí Petersenovy obecné typologie (1958) označit jako migraci primitivní. V migračním chování lze zpozorovat charakteristiky i jiných typů migrace, ale změna klimatu a s tím spojená neschopnost lidí adaptovat se na nové klimatické podmínky byla v tomto období zásadním *push* faktorem. Prismaticem Demuthovy typologie (2000) by tyto pohyby obyvatel byly označeny termínem nedobrovolná migrace, které byly způsobeny právě environmentálními podmínkami.

Během koloniálního období byl největší migrační tok tvořen otroky, kteří byli v rámci trojúhelníkového obchodu dováženi do Ameriky. Současně existovala také migrace uvnitř subsaharské Afriky. Výběr jednotlivých emigračních a imigračních zemí reflektoval ekonomické strategie koloniálních nadvlád, které byly dány potřebou pracovní síly především v zemědělství na plantážích. Příkladem je Francie a Portugalsko, které využívaly pracovní sílu z kolonií nacházející se v západní a východní Africe pro práci na bavlníkových plantážích v Mosambiku a Angole (Adepoju, 1995). Ačkoliv toto přesídlování bylo nucené, časem vznikl prostor také pro migraci dobrovolnou. Adepoju (1995) uvádí, že lidé migrovali nadále především za prací, dominovala práce v zemědělství například na kakaových farmách v dnešní Ghaně či na polích s podzemnicí olejnou v Senegal. Cílovými lokalitami se tak stávaly oblasti, ve kterých byly dobré podmínky pro zemědělskou činnost. Ty se nacházely především na jihu a v pobřežních oblastech.

Migrace za prací však nebyla v této době jediným důvodem ke změně bydliště. Významnou událostí jihoafrických dějin je Velký Trek, který započal roku 1836. Na území dnešní Jihoafrické republiky se nacházela britská kolonie, a právě britská nadvláda byla zdrojem diskriminace původních afrikánských obyvatel. Větší kontrola nad prací spolu s rasismem vyústila v přesun tisíců Afrikánců do dvou úrodných a málo zalidněných oblastí u řek Orange a Tugela (Thompson, 2001).

Dekolonizace Afriky měla katastrofické ekonomické následky, protože koloniální mocnosti hrály do té doby klíčové role v zemědělství, obchodu i vládnutí ve svých koloniích. Vznikaly tak podněty pro vznik konfliktu mezi jednotlivými etnickými kmeny, které vedly k velkému množství vnitřně vysídlených osob či uprchlických vln do okolních států (Castles a Miller, 2003). Příkladem může být již zmiňovaný konflikt ve Rwandě mezi etniky Tutsiů a Hutuů. Již před belgickou koloniální nadvládou byli Tutsiové ve vyšších vrstvách společenského systému než Hutuové (UN, n.d.). To jim zajišťovalo i později v koloniálním období větší přístup k moci, půdě a zdrojům (Alluri, 2009). V roce 1959 vypuklo násilné povstání Hutuů, při kterém byly zabity stovky Tutsiů. Po vyhlášení nezávislosti v roce 1962 byly statisíce Tutsiů nuceny uprchnout před násilím do okolních zemí (UN, n.d.).

Kromě nedobrovolné migrace byla v tomto období rozšířena pracovní migrace do bohatších zemí s dostatkem pracovních příležitostí. Mezi hlavní cílové země migrace ve 20. století zařazuje Adepoju (2008) Pobřeží Slonoviny, Ghanu a Nigérii pro migranty ze zemí západní Afriky, Tanzanii, Keňu, Malawi a Zimbabwe v regionu východní Afriky. Demokratická republika Kongo, Gabon a Rovníková Guinea byly imigrační zeměmi ve střední Africe a v jižní Africe se jednalo především o Jihoafrickou republiku. K jednotlivým imigračním státům uvádí Adepoju (2008) země původu, ze kterých velká část migrantů pocházelo. Z těchto bilaterálních vazeb lze zpozorovat určité pravidelnosti. Migranti volili především státy se společným jazykem, kulturou a koloniální zkušeností. To autor ukazuje na migraci mezi Keňou, Ugandou a Tanzánií. Dalším rozhodujícím faktorem byla vzdálenost. Migranti volily země, se kterými sousedí jejich země původu či které jsou v těsné geografické blízkosti. Příkladem je migrační tok z Burkina Faso do Pobřeží Slonoviny nebo tok z Mosambiku, Botswany, Lesotha a Svazijska do Jihoafrické republiky.

Vliv na imigraci do Jihoafrické republiky měl také *brain drain*. Tento pojem se do českého jazyka překládá jako odliv mozků. Lowell a Findlay (2001) definují *brain drain* jako emigraci terciárně vzdělaných osob do zahraničí, čímž je značně omezován ekonomický růst země původu. Hlavní příčinou migrace kvalifikovaných profesionálů byla v té době nízká poptávka po odbornících v zemích původu. V 70. a 80. letech 20. století tak dominovala migrace vzdělaných osob z Ugandy, Ghany, Zimbabwe, Nigérie

a Zambie právě do Jihoafrické republiky, ve které existovalo pro tyto osoby lepší pracovní uplatnění (Adepoju, 2008).

2.3. Současné migrační trendy uvnitř subsaharské Afriky

Tato podkapitola je věnována současným migračním trendům, které jsou ukázány na hlavních migračních koridorech regionu. V mnohých případech tyto trendy navazují na migrační pohyby v minulosti. Také některé příčiny migrace jsou stejné dnes jako před mnoha lety. Existuje nespočet faktorů, které vedou osobu k odchodu ze svého bydliště a které ovlivňují, do které země osoba imigruje. V této podkapitole jsou různé faktory uvedené na konkrétních příkladech, detailněji jsou zpracovány spolu s dalšími proměnnými v následující samostatné kapitole, protože jsou klíčové pro závěrečnou regresní analýzu velikostí bilaterálních migračních toků.

Vzhledem k tomu, že více než jedna třetina obyvatel žije v subsaharské Africe pod hranicí chudoby (World Bank, 2019), je pro obyvatele migrace za prací mnohdy jediná možnost, jak uživit sebe a své rodiny. Jako hlavní důvod, proč se velká část pracovní migrace odehrává uvnitř regionu, jsou stále omezenější příležitosti především pro nekvalifikované pracovníky v zemích Severu (Adepoju, 2008). Většina migrace se proto odehrává uvnitř Afriky, a dokonce 80 % migrantů⁶ nemá zájem kontinent opustit (ACSS, 2023). Hlavními cílovými zeměmi v subsaharské Africe jsou bohaté státy s dostatkem pracovních příležitostí, kterými jsou především Pobřeží Slonoviny, Nigérie a Jihoafrická republika. Pokračuje tak trend z 20. století, na který poukázal ve své práci Adepoju (2008).

Největším migračním koridorem uvnitř subsaharské Afriky je koridor mezi Pobřežím Slonoviny a sousedním státem Burkina Faso. V tomto koridoru dominuje směr do bohatšího z těchto dvou států, Pobřeží Slonoviny. Na základě dat UN DESA Population Division čítal tento tok v roce 2020 více než 600 tisíc migrantů. V případě ekonomické migrace dominuje přistěhovalectví za prací především v sektoru zemědělství, nejrozšířenější je práce na kakaovníkových a kávovníkových plantážích (Traoré a Torvikey, 2022). Velkou část migrantů tvoří také ti, kteří Burkina Faso opustili nedobrovolně v důsledku násilí. Burkina Faso se potýká s mezietnickým násilím a jinými

⁶ Údaj se vztahuje na celou Afriku, kalkuluje tedy také s migranty ze severní Afriky.

ozbrojenými konflikty, které vedou obyvatele k hledání bezpečí v sousedních zemích (UNHCR, © 2021–2024b).

Ozbrojený konflikt je hlavním *push* faktorem v následujících dvou významných migračních tocích, které se z odehrávají z Jižního Súdánu do jeho dvou sousedních zemí – Ugandy a Súdánu. Každý z těchto koridorů čítá přibližně 500 tisíc migrantů (UN DESA Population Division, 2020), přesto mnohem větší množství uprchlíků zůstává uvnitř státu (UNHCR, © 2021–2024c) a klasifikují se tak jako vnitřně vysídlené osoby. Tuto vlnu migrace způsobila občanská válka, která vypukla v Jižním Súdánu roku 2013. Ačkoliv samotná válka již skončila, lidé ze země nadále emigrují. Válka měla totiž velký vliv na politickou stabilitu státu. Dnes je Jižní Súdán státem s celosvětově třetím nejhorším indexem popisující zhroutilost států, Fragile State Index (Fund for Peace, © 2023).

K vysokému objemu nucené migrace kvůli násilí a válkám se přidává stále rostoucí počet environmentálních uprchlíků. Nejvíce postiženými oblastmi jsou Sahel (pás táhnoucí se kontinentem podél 13. rovnoběžky), Africký roh a region jižní Afriky. Z těchto oblastí pochází nejvíce migrantů, kteří přecházejí kvůli nepříznivým environmentálním podmínkám. Jedním z nejzávažnějších environmentálních problémů těchto oblastí jsou sucha. Naopak problémem států nacházejících se na pobřeží Atlantského oceánu je pobřežní eroze, která dělá oblasti v bezprostřední blízkosti oceánu neobyvatelnými (André et al., 2019). Environmentální uprchlíci se obvykle přesunují jen na relativně krátké vzdálenosti, proto velká část z nich zůstává uvnitř svých států jako vnitřně vysídlené osoby. ACSS (2023) uvádí, že klimatická změna způsobí růst migrace především z venkova do měst. Na základě predikce se mezi lety 2020 a 2030 zvýší počet obyvatel největších afrických pobřežních měst o 40 %.

Posledním významným migračním proudem, který je součástí této práce, je přesídlování lidí do Jihoafrické republiky z okolních států, především ze Zimbabwe. Tento tok čítá podle UN DESA Population Division (2020) více než 300 tisíc migrantů. Jihoafrická republika je tradiční imigrační zemí díky jedné z nejvyspělejších ekonomik kontinentu. Migranti nacházejí uplatnění v těžebním, zpracovatelském a zemědělském průmyslu. Tento stát má mnohdy funkci odrazového můstku pro legální, ale také nelegální migraci dále do Evropy a Ameriky (IOM, © 2024). S nelegální migrací se potýká také přímo Jihoafrická republika kvůli absenci legálních cest pro přicestování. Po celé délce hranice

mezi Jihoafrickou republikou a Zimbabwe je postaven elektrický ostnatý drát, i přesto se zimbabwští dělníci pokoušejí dostat do sousední země (Adepoju, 2002). To je důkazem toho, že pracovní migrace bývá jedinou možností zajištění obživy pro sebe a své blízké, a lidé jsou pro to ochotni obětovat i své bezpečí. Problém nelegální migrace se netýká pouze migrace ze Zimbabwe a dalších okolních států, ale také migraci vysoce kvalifikovaných profesionálů ze vzdálenějších zemí jako je Nigérie či Ghana (Adepoju, 2008).

Přestože volí kvalifikovaní profesionálové jako své destinace v první řadě státy Evropy, Severní Ameriky a státy Perského zálivu, existují pro tyto migranty také alternativy uvnitř regionu. Tyto osoby pocházejí ze zemí, které investují ve velké míře do lidského rozvoje. Mezi tyto země se řadí především Ghana, Uganda, Nigérie a Keňa. Profesoři, lékaři, právníci, zdravotní sestry a právníci směřují především do již zmiňované Jihoafrické republiky či do Botswany (Adepoju, 2008), která je v současné době jednou z nejrychleji rostoucích ekonomik světa (World Bank, 2023b). Mnohem častěji než *brain drain* se vyskytuje jev zvaný *brain circulation* (Adepoju, 2008), překládaný jako cirkulace mozků. Tento jev nastává tehdy, když se vysoce kvalifikovaní migranti vrátí po emigraci zpět do země původu a nově nabitými znalostmi a zkušenostmi přispívají k jejímu rozvoji (Lowell a Findlay, 2001). Uvnitř regionu migrují rovněž kvalifikovaní profesionálové či studenti, kteří se pro změnu svého bydliště nerozhodli dobrovolně. Adepoju (2002) uvádí, že vzdělaní lidé bývají terčí diktátorských režimů, a proto bývají nuceni své domovy opustit.

K rozvoji zemí původů přispívají rovněž remitence. Osoby, které se rozhodly pro migraci, cítí povinnost zasílat finanční prostředky svým rodinám jako kompenzaci za to, že právě jim bylo umožněno vycestovat a zajistit si tak lepší kvalitu života. Remitence tvoří podstatnou část příjmů domácností v mnoha subsaharských zemích, mnohdy jsou na příjmu z remitencí domácnosti dokonce závislé (Adepoju, 2002). Remitence pomáhají napřímo nejbližším osobám migranta, nepřímo z nich profituje ekonomika státu, ze které migrant pochází. Na základě dat World Bank (2022c) je HDP státu Gambie tvořeno z 28 % remitencemi, vysoký podíl remitencí je dále v HDP Lesotha či Komor.

3. Proměnné velikosti migrace uvnitř subsaharské Afriky

Tato kapitola je zaměřena na faktory, které podmiňují velikost migrace mezi jednotlivými státy uvnitř regionu. První část kapitoly se zabývá dostupnými zdroji o velikosti migrace. Na základě odborných článků a migračních teorií byl sestaven přehled různých determinantů, které působí jako *push* faktory, *pull* faktory či překážky migrace mezi jednotlivými dvojicemi zemí. V závěru kapitoly jsou uvedeny empirické studie, ve kterých autoři zjišťují vliv jednotlivých proměnných na velikost bilaterálních migračních toků pomocí kvantitativních metod.

3.1. Měření velikosti migrace

Neexistují přesná data o velikosti bilaterálních migračních toků mezi jednotlivými subsaharskými státy. V současné době jsou dostupné dva datasey, ze kterých lze limitované informace čerpat a které jsou v této práci využity. Jedná se o datasey *Intenational Migration Stock* od UN DESA Population Division a o *Global Bilateral Migration* od World Bank.

UN DESA Population Division určovala velikost migračních toků na základě dat ze sčítání obyvatel, která byla doplněna o informace z průzkumů zabývajících se mezinárodními migranty. K dispozici jsou data od roku 1990 po rok 2020 vždy s periodou pěti let. Tento dataset má několik nedostatků. Bilaterální údaje o migraci nejsou pro region subsaharské Afriky přesné v porovnání s daty pro Evropu či Severní Ameriku. Naopak oproti asijským regionům obsahuje tento dataset hodnoty pro mnohem větší množství států. K získání dat pro země, ke kterým nejsou dohledatelné žádné zdroje dat, byla využita metoda imputace. Imputace se týká pouze tří subsaharských států, Eritrey, Somálska a Západní Sahary a byla provedena tak, že pro chybějící státy byla zvolena „modelová“ země⁷ či skupina zemí na základě různých charakteristik včetně geografické blízkosti. Na základě modelových zemí byly určeny chybějící hodnoty (UN DESA Population Division, 2020).

Dalším nedostatkem datasetu je nahrazování chybějícího údaje pro místo narození migrantů, neboť v mnoha státních statistikách je uváděno pouze státní občanství těchto

⁷ Data pro Eritreu byla určena na základě dat pro Etiopii a Súdán, pro Somálsko byla zvolena Nigérie a pro Západní Saharu Mauritánie a Senegal (UN DESA Population Division, 2020).

osob. To s sebou nese jisté zkreslení. V zemích, ve kterých je občanství dáno občanstvím jednoho či obou rodičů (*jus sanguini*), jsou narozené děti ihned považovány za migranty. Naopak podle *jus soli*, podle kterého je občanství určováno na základě místa narození, je na další generace migrantů pohlíženo ve statistikách jako na občany cílové země. (UN DESA Population Division, 2020). V subsaharské Africe se vyskytují oba typy přidělování občanství, právo *jus sanguini* je typické např. pro Botswanu, státy Afrického rohu, Nigérii či Pobřeží Slonoviny. Právo *jus soli* je uplatňováno např. v Nigeru, Zambii, Tanzanii či Středoafričské republice. Několik států má smíšené režimy určování občanství (Imam a Kpodar, 2019). Posledním limitem datasetu je pohlížení na uprchlíky. V mnoha zemích nejsou počty uprchlíků uváděny ve statistikách počtu migrantů, to platí především pro statistické údaje v méně vyspělých státech. Velikosti migračních toků byly tedy v datasetu zvýšeny o odhad počtu mezinárodních uprchlíků (UN DESA Population Division, 2020).

Druhý dataset, jehož autorem je World Bank, rovněž využívá statistické údaje ze sčítání lidu, která jsou doplněna o data z registru obyvatel. Registry obyvatel poskytují odlišné informace oproti cenzu. Registry obyvatel obsahují záznamy o narození, úmrtí a změnách bydliště, naopak sčítání obyvatel podává informace o počtu obyvatel, který se buď momentálně nachází v dané zemi, nebo který se legálně v dané zemi může nacházet (Özden et al., 2011). Parsons et al. (2007) rozebírá hlavní limity tohoto datasetu, jedním z nich je dvojí definice migranta. Na základě dat ze sčítání obyvatel může být migrant určen jako osoba narozená v zahraničí, ale také jako osoba se zahraničním občanstvím. Dalším limitem je nelegální migrace, kterou není možné do statistických údajů zahrnout. Obtížné je také kalkulovat s naturalizací⁸. Státy mají různé naturalizační politiky, liší se v ochotě udělovat imigrantům státní občanství. Tato rozdílnost má velký vliv na ty statistiky migrace, ve kterých se migrant určuje na základě národnosti.

Nejnovější údaje jsou v tomto datasetu pro rok 2000, dále jsou k dispozici informace s časovým odstupem deseti let až po rok 1970 (World Bank, 2000). Ve srovnání datasetů *Intenational Migration Stock* a *Global Bilateral Migration* je první uváděný více aktuální, nicméně není tolik obsáhlý. Obsahuje informace o velikosti migrace pro 638 variací zemí

⁸ Naturalizace je proces nabytí státní příslušnosti, kterou osoba dosud neměla a zažádala o její udělení orgánem státní moci (IOM, 2019).

původu a cílových zemí. Dataset od World Bank obsahuje údaje pro 2 162 variací, to je 100 % dostupných dat.

3.2. Proměnné velikosti migrace

Kvůli omezenému množství dostupných informací o determinantech migrace v rámci subsaharské Afriky jsou součástí této podkapitoly také články, které se zabývají migrací uvnitř globálního Jihu, do kterého je zařazován i probíraný region. Často uváděným faktorem velikosti migrace je ekonomická situace v zemích původu a zemích cílových. Ekonomická situace však může být operacionalizována několika možnými způsoby. Na ekonomické faktory poukazují migrační teorie, především neoklasická teorie, jejíž perspektivou se obyvatelé chudých zemí přesouvají do zemí bohatších. Ratha a Shaw (2007) či Hatton a Williamson (2003) uvádějí jako důležitý ekonomický determinant rozdíl v příjmech mezi emigrační a imigrační zemí. Nicméně zdůrazňují, že rozdíly v příjmech nejsou mezi jednotlivými zeměmi příliš vysoké, jak uvnitř Jihu obecně, tak přímo v subsaharské Africe. Většina migrace se tedy odehrává do zemí, které mají jen o málo vyšší průměrný příjem na osobu, než jaký je v zemích původu. Další možností, jak je možné operacionalizovat ekonomické aspekty je velikost HDP či nezaměstnanost. Na důležitost vlivu výše HDP na obyvatele poukázal Shimeles (2010), ačkoliv vyzpozoval, že existují výjimky, kdy osoby migrují i do států s nižším HDP přepočteným na jednoho obyvatele, než který je v jejich zemi původu. Příkladem takové migrace je přesun obyvatel ze Zambie do Tanzanie. Ekonomickým proměnným se věnuje také kvantitativní studie od autorů Rayp a Ruysen (2013), která je detailně přiblížena v následující podkapitole.

Některé faktory, které nepatří mezi ekonomické proměnné, mají přesto velký vliv na snižování chudoby, a tedy zlepšování ekonomické situace osob. Příkladem takového determinantu je vzdělání. Zlepšení vzdělanosti osob přináší další benefity spojené se zkvalitněním života, mezi které lze zařadit zlepšení zdraví či genderové rovnosti (Nonnemacher a Yonemura, 2018). Oguijuba et al. (2019) poukazuje na důležitost kvality vzdělání spolu s jinými determinanty jako *pull* faktor imigrace do Jihoafrické republiky.

Dalšími determinanty velikosti migrace jsou demografické faktory, na které upozorňuje zejména Hatton a Williamson (2003). Ačkoliv uvádějí, že demografický boom povede ve velké míře k migraci pryč z kontinentu, značná část migrace způsobena tímto faktorem

se odehraje rovněž uvnitř regionu. Pro vhodný popis demografického boomu je podle autorů vhodné zvažovat hustotu zalidnění a podíl mladé populace na celkové populaci státu. Demografický vývoj může nepřímo ovlivnit velikost příjmů domácností, to by v regresním modelu mohlo způsobit multikolinearitu⁹ ekonomických a demografických determinantů.

Na důležitost klimatu jako proměnné velikosti migrace poukazuje Ratha a Shaw (2007) v kontextu sezónní migrace. Ačkoliv uvádějí, že se sezónní migrace neodehrává pouze mezi zeměmi globálního Jihu, zdůrazňují však, že v těchto zemích dominuje. Důvodem je větší zastoupení zemědělství v ekonomice států a snazší překračování státních hranic než v případě migrace do států Severu. Barrios et al. (2006) se zabýval vlivem úhrnu srážek na urbanizaci v subsaharské Africe. Jako hlavní proměnnou zvolil právě srážky z důvodu, že ve srovnání s ostatními rozvojovými zeměmi je v tomto regionu mnohem menší část zemědělské půdy uměle zavlažována. Právě proto jsou srážky klíčovým zdrojem vody pro pěstované plodiny, a tedy samotnou zemědělskou produkci.

Ekologické katastrofy, které vedou k emigraci, mnohdy souvisí s dlouhodobou změnou klimatu. Existuje několik klimatických faktorů, které ovlivňují situaci v subsaharské Africe, mezi které lze zařadit sucha, desertifikaci či pobřežní erozi (Ratha a Shaw, 2007; André et al., 2019; Adepoju, 2008). Pro vhodný popis míry zasažení státu klimatickou změnou mohou být využita data popisující podíl obyvatel zasažený suchy, záplavami a extrémními teplotami v jednotlivých státech. Klimatická změna rovněž způsobuje zvyšování hladiny oceánu, proto lze očekávat migraci osob z oblastí nacházejících se v nízké nadmořské výšce. Ačkoli se jedná podle ACSS (2022) o relativně malou plochu uvnitř regionu, v ohrožených oblastech se nachází několik desetimilionových měst. Riziko rostoucí hladiny oceánu v jednotlivých zemích lze popsat pomocí podílu osob, který žije pod určitou nadmořskou výškou, která by mohla bezprostředně ohrozit jejich setrvání. World Bank poskytuje data pro velikost populace v nadmořské výšce do pěti metrů nad mořem.

Spolu s vlivem environmentálních katastrof na emigraci poukázal Demuth (2000) také na vliv faktorů zapříčiněných člověkem. Ratha a Shaw (2007) uvádějí, že v zemích globálního Jihu je mnohem větší množství uprchlíků kvůli ozbrojeným konfliktům než

⁹ Multikolinearita je stav, při kterém lze určitou proměnnou vysvětlit pomocí jiných proměnných v regresním modelu a stává se proto nadbytečnou (Agresti, 2018).

v zemích Severu a rovněž tito lidé hledají bezpečí v jiné zemi Jihu. Kromě existence ozbrojeného konfliktu jako determinantu velikosti migrace může být zásadním *push* faktorem také politická stabilita (Adepoju, 2008), k jejíž popisu se využívá index politické stability od World Bank nebo index křehkosti státu *Fragile States Index*, jehož autorem je americká nezisková organizace Fund for Peace.

Podle teorie závislostí a teorie světového systému je migrace silná mezi zeměmi, které mají společnou koloniální minulost, se kterou se často pojí společný jazyk (Massey et al., 1993). Mezi další nezpochybnitelně důležité vazby se řadí geografická vzdálenost. Migrace na krátké vzdálenosti není dána pouze ekonomickými důvody, ale je dána také koloniální minulostí. Ratha a Shaw (2007) či Shimeles (2010) to zdůvodňují vytvářením státních hranic, které rozdělily příslušníky stejných rodin, etnik či náboženství do různých státních útvarů. Tito lidé tedy zůstali v relativní blízkosti, avšak oddělení státní hranicí. Právě migrace je pro ně prostředek k navázání starých pout. Autoři uvádějí dva hlavní determinanty, pomocí kterých lze operacionalizovat geografickou blízkost. Je jimi index vzdálenosti států a existence společné státní hranice.

Vazby mezi jednotlivými zeměmi regionu jsou udávány také prostřednictvím regionální integrace. Hospodářská regionální uskupení, v nichž bývá zakotvena svoboda pohybu, začala vznikat již v období dekolonizace, přesto je jejich efektivita v regulaci migračních toků velmi nízká (Shimeles, 2010). To je způsobeno nejednotnou definicí pojmů souvisejících s migrací, odlišností mezi právním ustanovením a skutečnou implementací zásad či zaměřením jednotlivých uskupení. Tato uskupení mohou být primárně soustředěna na vzájemný obchod, nikoliv na pohyb osob (Nita, 2017).

Další důležitá vazba je dána migračními sítěmi. Společné etnicita, komunitní příslušnost či rodina výrazně snižují náklady a nejistotu spojenou s migrací, proto mají migranti tendenci migrovat do zemí, ve kterých se již diaspora nachází (Ratha a Shaw, 2007). Důležitosti vazeb mezi migranty, kteří se již v cílové zemi nacházejí, a osobami, které se chystají migrovat, se věnuje také mikroperspektivní teorie migrace – teorie sítí (Massey et al., 1993). Na základě této teorie lze vytvořit determinant velikosti migrace, který poskytuje informaci o zvýšení počtu migrantů v cílové zemi v daném časovém období. Tato proměnná je součástí regresního modelu od dvojice autorů Rayp a Ruysen (2013) v následující části kapitoly.

Existuje spousta dalších faktorů, které mají vliv na velikost bilaterálních migračních toků. Mnohé z nich však nelze kvantifikovat a nelze je tedy zahrnout do regrese. Mezi ně lze zařadit kromě rodinných vazeb (Adepoju, 2008), které dokážou usnadnit migraci a snížit náklady na změnu bydliště, také osobní motivaci (touha po poznání, po změně nebo dobrodružství). Takový typ migrace je klasifikován Petersenem (1958) jako migrace inovativní.

3.3. Kvantitativní studie zabývající se proměnnými velikosti migrace

Doposud nevzniklo mnoho kvantitativních studií, které studovaly determinanty, jež ovlivňují velikosti bilaterálních migračních toků mezi státy subsaharské Afriky. Rayp a Ruysen (2013) využili ve svém kvantitativním výzkumu databázi World Bank pro získání dat o velikosti migrace. Uvědomovali si její limity, např. absenci dat pro nelegální migraci, která je podle nich mnohem významnější pro migraci uvnitř globálního Jihu než mezi Jihem a Severem. Jednotlivé proměnné velikosti migrace rozdělili do třech hlavních kategorií – ekonomické a demografické charakteristiky, sociopolitické prostředí a geografická a kulturní blízkost. Regresní model je znázorněn v Tab. 1. V tabulce jsou uvedeny koeficienty jak pro hodnoty, které platí jak pro situaci v zemi původu, tak v zemi cílové. Statistická významnost jednotlivých nezávislých proměnných je znázorněna pomocí symbolu hvězdičky.

Tab. 1 Regresní model: *Africa on the move*

Závislá proměnná: Saldo mezinárodní migrace	
Nezávislé proměnné	Koeficient
<i>Ekonomické a demografické charakteristiky</i>	
Příjem na osobu (c)	0,36
Příjem na osobu (p)	0,10
Růst příjmů (c)	35,37***
Růst příjmů (p)	8,12*
Míra zaměstnanosti (c)	6,40***
Míra zaměstnanosti (p)	0,38
Míra urbanizace (c)	0,82*
Míra urbanizace (p)	1,22***
Vzdělání (c)	0,90**
Vzdělání (p)	-0,52*
Velikost populace (c)	0,86***
Velikost populace (p)	0,43***
<i>Sociopolitické prostředí</i>	
Očekávaná délka života (c)	2,05
Očekávaná délka života (p)	-0,37
Chudoba (c)	0,32
Chudoba (p)	-0,23
Konflikt (c)	-0,15
Konflikt (p)	0,06
Politická práva (c)	0,90
Politická práva (p)	-1,05
Občanské svobody (c)	-1,12
Občanské svobody (p)	0,41
Svoboda (c)	-0,36
Svoboda (p)	-0,06
Finanční výkonnost (c)	2,33*
Finanční výkonnost (p)	1,58*
<i>Geografická a kulturní blízkost</i>	
Vzdálenost	-1,04***
Společný jazyk	0,49*
Společná koloniální minulost	0,42*
Společná státní hranice	2,19***
Konstanta	-58,35***
Poznámka: Regresní koeficienty jsou statisticky významné na 1% hladině významnosti (***), na 5% hladině významnosti (**) a na 10% hladině významnosti (*). Jsou vypočítávány pro zemi původu (p) zemi cílovou (c).	

Zdroj: Rayp a Ruysen (2013), upraveno autorem

Z kategorie nezávislých proměnných popisujících ekonomickou a demografickou situaci v zemích původu a cílových zemích vyšly statisticky významné na alespoň 10% hladině významnosti všechny proměnné. Výjimkou je pouze příjem na osobu. Rayp a Ruysen (2013) to zdůvodňují velmi podobnými příjmy ve většině státech regionu. Motivaci migrovat tak nezvyšuje reálná výše příjmů, ale spíše výše očekávaná. Očekávané zlepšení ekonomické situace potenciálního migranta lépe vystihují proměnné růst příjmu a míra

zaměstnanosti, protože osoby očekávají v budoucnu vyšší příjmy v zemích s rostoucí ekonomikou s dostatkem pracovních míst. Na důležitost očekávaných mezd ve velikosti migrace upozornili již Harris a Todaro (1970) ve svém modelu migrace z venkova do měst. Z charakteristik sociálního prostředí se jako statisticky významná projevila proměnná finanční výkonnost¹⁰. Ostatní proměnné z této kategorie jsou statisticky nevýznamné, což Rayp a Ruysen (2013) zdůvodňují možnou vzájemnou multikolinearitou těchto determinantů. Proměnné, které popisují geografickou a kulturní blízkost, jsou všechny statisticky významné na 10% či 1% hladině významnosti. To jasně dokazuje, že mezinárodní migranti směřují především do okolních států se společnou kulturou či historií.

Novější studie od autorů Ruysen a Rayp (2014) využívá bilaterálních panelových dat¹¹ pro období 1980–2000. Sestavili celkem devět různých regresních modelů, ve kterých použili obdobné proměnné jako ve své předchozí studii z roku 2010. Do regresních modelů přidali proměnné popisující počet migrantů, který se již v cílové zemi nachází, velikost mladé populace, existenci přírodních katastrof, klimatické anomálie a regionální integrace států. V některých modelech se jako statisticky významný ukázal pouze počet migrantů, který se již nachází v cílové zemi, a společná regionální integrace. Ostatní proměnné nebyly v žádném z devíti modelů významné ani na 10% hladině významnosti.

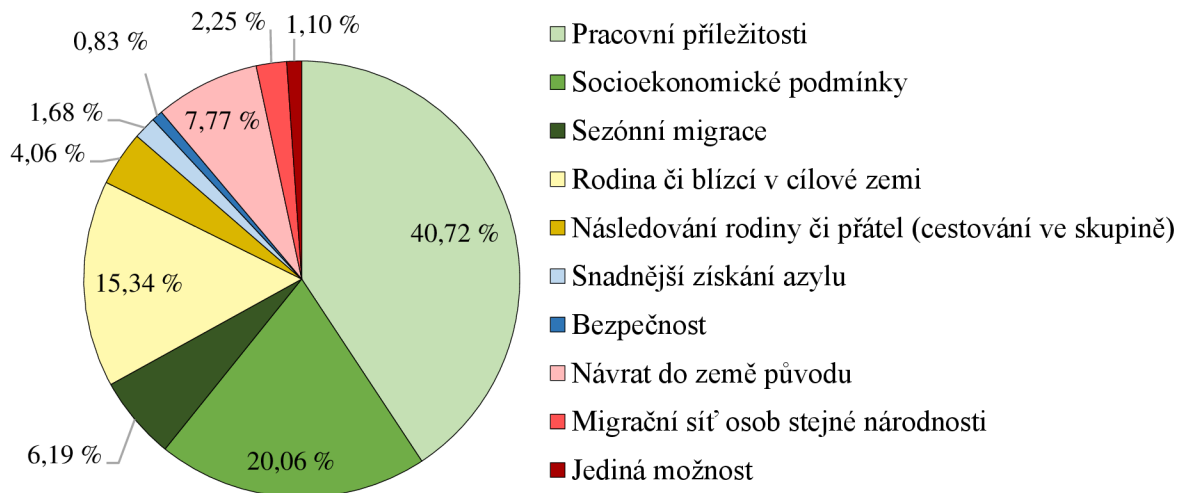
Allie et al. (2021) uskutečnil výzkum, který se týkal determinantů volby konkrétní cílové země migrantů ze západní a centrální Afriky. Z celkového počtu přesahujícího 4,5 milionu migrantů zaznamenaných na nejdůležitějších migračních trasách během let 2018–2019 byl do výzkumu zařazen náhodně vybraný vzorek 88 169 migrujících osob. Do výzkumu byly zapojeny především osoby, které plánovaly setrvat v Africe (89 % účastníků výzkumu), pouhá desetina plánovala kontinent opustit. Cílový kontinent však není zohledněn ve výsledku výzkumu, který je znázorněn na Obr. 2. Ve výšečovém grafu jsou barevnými odstíny rozlišeny čtyři hlavní kategorie faktorů – ekonomické (zelená), rodinné (žlutá), bezpečnostní (modrá) a ostatní (červená). Účastníci měli možnost volby více faktorů (*multiple choice*), z tohoto důvodu graf nereprezentuje

¹⁰ Finanční výkonnost je měřítkem toho, jak dobře firma dokáže využívat aktiva ze svého primárního způsobu podnikání a vytvářet tak výnosy (Kenton, 2023).

¹¹ Panelová data jsou data, která zahrnují opakovaná pozorování v průběhu času (Agresti, 2018).

relativní počet účastníků, který zvolil daný faktor, ale relativní počet uvedení daného faktoru z celkového množství odpovědí.

Faktory volby cílové země migranty (% , 2018–2019)

Obr. 2 Faktory volby cílové země migranty (% , 2018–2019)
(zdroj: vlastní zpracování na základě dat Allie et al., 2021)

Z grafu je zřejmé, že nejvíce dominantní motivace migrovat je spjata se zlepšením ekonomických podmínek migranta. Ekonomické faktory jsou uvedeny ve více než dvou třetinách odpovědí účastníků výzkumu. Jsou následovány rodinnými faktory, jejichž vliv je rovněž veliký (necelých 20 % odpovědí), avšak s takovými faktory nelze kalkulovat v regresním modelu, který využívá veřejně dostupná data. Nejméně byly uváděné faktory související s bezpečím (10 %). Spolu se závěry výzkumu uvádí Allie et al. (2021) také faktory, které limitují přesnost získaných výsledků. Velmi se lišil počet uskutečněných dotazování v jednotlivých lokalitách na migračních trasách, které mohlo způsobit dramatické zkreslení. Další nepřesnost je dána možným opakovaným dotazováním totožných migrantů v případě, že po daných trasách cestovali opakovaně. A naopak mohou chybět údaje o migrantech, kteří nebyli ochotni zastavit a výzkumu se zúčastnit.

Většina regresních modelů a dalších typů kvantitativního výzkumu se věnuje migraci do zemí bohatého Severu, kterou se však tato práce nezabývá. Již v úvodu práce je uvedeno, že migraci uvnitř globálního Jihu, a tedy i migraci uvnitř subsaharské Afriky nebyla doposud věnována odborníky dostatečná pozornost. Z toho důvodu je množství dostupných kvantitativních studií na toto téma velmi limitované.

4. Determinanty migrace uvnitř subsaharské Afriky

Obsahem poslední kapitoly této práce je vlastní kvantitativní výzkum. V úvodu kapitoly je popsána regresní analýza, která je hlavní statistickou metodou využitou ve výzkumu, a také specifický typ regrese – gravitační model. V další části jsou uvedené využité proměnné včetně základní charakteristiky. Následuje samotná regresní analýza včetně výsledků a diskuze výsledků, závěrečná část je zaměřena na limity a diagnostiku.

4.1. Regresní analýza

Regresní analýza je statistická metoda, pomocí které se zkoumají vztahy mezi proměnnými. V případě dvou proměnných se jedná o jednoduchou regresní analýzu, naopak vícenásobná regresní analýza se využívá v situacích, kdy posuzujeme vztahy mezi více než dvěma proměnnými. Na rozdíl od korelace, která je další důležitou metodou užívanou při analýze kvantitativních dat, lze pomocí regrese predikovat. Rovněž je pevně stanovené, která proměnná je závislá (vysvětlovaná proměnná) a které proměnné jsou nezávislé (vysvětlující proměnné).

Obecnou rovnici vícenásobné regrese lze zapsat: $E(y) = \beta_0 + \beta_1x_1 + \beta_2x_2 + \dots + \beta_kx_k + \varepsilon$, ve které platí:

- y – závislá proměnná;
- x_1, x_2, \dots, x_k – nezávislé proměnné;
- $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ – koeficienty regrese popisující vztah mezi závislou proměnnou a každou nezávislou proměnnou;
- ε – chybový člen zahrnující regresí nevysvětlené jevy.

Cílem vícenásobné regrese je najít takové hodnoty koeficientů $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$, aby byl rozdíl mezi pozorovanými hodnotami a hodnotami predikovanými regresí co nejmenší. Tento rozdíl hodnot se nazývá reziduum. Podle metody nejmenších čtverců (*least squares*) má výsledná regresní rovnice minimalizovat součet čtverců odchylek, jinými slovy musí platit, že reziduální součet čtverců (*sum of squared errors – SSE*) je co možná nejmenší (Agresti, 2018).

Agresti (2018) také uvádí, že regresní model musí dostatečně odpovídat použitým datům, z toho důvodu musí být před uskutečněním regresní analýzy splněny následující předpoklady:

- skutečný vztah mezi proměnnými odpovídá zvolenému typu modelu (lineární závislost),
- podmíněné rozdělení y je normální,
- rozptyl reziduí je konstantní v celém rozsahu dat (homoskedasticita),
- data jsou získána náhodným výběrem.

4.2. Gravitační model

Pro výzkum migračních toků byl zvolen gravitační model, který umožňuje se zaměřit na podmínky v zemi původu, podmínky v cílové zemi, a také na vzájemné vazby mezi jednotlivými zeměmi. Poot et al. (2016) uvádí, že gravitační model vychází z Newtonova gravitačního zákona z roku 1687 a využívá se k modelování prostorové interakce. Stejně jako ve fyzikálním zákoně anglického fyzika je síla interakce závislá na vzdálenosti lokalit. Spolu se vzdáleností lokalit uvádí Ramos (2016) jako další důležitou součást gravitačního modelu, kterou je velikost lokalit. Velikost může být operacionalizována pomocí mnoha proměnných, nejčastěji se používá velikosti populace či HDP. V gravitačním modelu je velikost migračních toků přímo úměrná právě velikosti lokalit, naopak je nepřímo úměrná jejich vzájemné vzdálenosti. Do modelů bývají přidávány další proměnné, několik relevantních pro tuto problematiku je uvedeno v předchozí kapitole.

Ačkoliv se gravitační modely začaly ve větší míře využívat až počátkem 21. století (Ramos, 2016), na vzájemné vztahy mezi velikostí migrace, vzdáleností a atraktivitě lokalit poukázal již Ravenstein (1885; 1889). Rozšíření gravitačních modelů migrace do odborných publikací dlouho bránila nedostupnost bilaterálních dat, v současné době umožňují komplexní vhled do migračních trendů.

4.3. Proměnné v regresní analýze

Tato kapitola se věnuje proměnným, které jsou využity ve vlastní regresní analýze. Proměnné jsou shrnuté v Tab. 2. Kurzívou je uvedené označení proměnných v regresním modelu. Závislou proměnnou regrese je **počet migrantů** (*počet_migrantů*), která je

vysvětlována pomocí několika nezávislých proměnných. Počet migrantů je definovaný World Bank a UN totožně, jedná se o počet osob narozených v jiné zemi, než ve které aktuálně žijí (Özden et al., 2011; UN DESA Population Division, 2020). Detailněji je metodologie datasetů uvedena v předchozí kapitole.

Yin (2018) definuje několik hlavních přístupů pro uskutečňování případových studií. V této práci je využit explanatorní přístup, pomocí kterého dochází ke komplexnímu porozumění zkoumaného tématu tím, že se pokouší zodpovědět otázky „proč“ a „jak“. Základem pro takový výzkum je velké množství kvalitativních dat. Právě nezávislé proměnné, které jsou v následující části detailněji rozpracovány, byly vybírány na základě velkého množství teoretických textů s ohledem na předchozí empirické studie.

Vzájemná vzdálenost (*vzdálenost*) byla operacionalizována pomocí datasetu obsahující vzdálenosti nejlidnatějších měst či aglomerací dvojic zemí vyjádřené v kilometrech (Mayer a Zignago, 2011). Na základě teorie lze očekávat negativní vztah vzájemné vzdálenosti na počet uprchlíků, otázce vzdálenosti se věnoval již Ravenstein (1889) a později mnoho dalších autorů, např. Ratha a Shaw (2007) či Shimeles (2010). Právě s rostoucí vzdáleností náklady na migraci stoupají.

Nezávislé proměnné, které popisují, zda existuje určitý vztah mezi zeměmi, jsou v regresní analýze vyjádřené jako *dummy*. *Dummy* proměnné bývají využívány u kategorických proměnných, pomocí kterých jsou popisovány kvalitativní data. Měřítkem takových proměnných nejsou číselné hodnoty, které popisují kvantitativní proměnné, ale jednotlivé kategorie. *Dummy* umožňuje využít kvalitativní data v regresních modelech. Hodnota 1 indikuje příslušnost k určité kategorii, naopak 0 značí nepřislušnost (Agresti, 2018). Jako *dummy* proměnná je v regresním modelu proměnná společný jazyk, společná státní hranice, regionální integrace a vnitrozemskost.

Společný jazyk (*jazyk*) nabývá hodnotu 1, pokud státy mají totožný alespoň jeden úřední či národní jazyk. Pokud se neshodují státy ani v jednom užívaném jazyku, nabývá hodnotu 0. Jako zdroj informací ohledně používaných jazyků byla využita databáze World Population Review. Podle teorie závislostí a teorie světového systému je vztah s počtem migrantů pozitivní (Massey et al., 1993).

Proměnná **společná státní hranice** (*hranice*) vychází z datasetu GeoDataSource.com a nabývá hodnotu 1, pokud dvojice států spolu sdílí státní hranici a jedná se tedy

o sousední země, v opačném případě nabývá hodnotu 0. Společná státní hranice je po vzájemné vzdálenosti zemí další možností, jak lze operacionalizovat geografickou blízkost zemí, z toho důvodu je rovněž očekáván pozitivní vztah se závislou proměnnou.

Proměnná **regionální integrace** (*integrace*) vystihuje, zda jsou země součástí totožného regionálního společenství. Pozornost je věnována celkem sedmi regionálním uskupením, které uvádí Nita (2017) jako klíčové pro volný pohyb mezi zeměmi, konkrétně se jedná o CEN-SAD, COMESA, EAC, ECCAS, ECOWAS, IGAD a SADC. Africká Unie nebyla v datasetu zvažována, protože členy jsou všechny subsaharské země (African Union, n.d.). Informace o členství jednotlivých subsaharských zemí byly získávány především z webových stránek jednotlivých afrických regionálních společenství. Proměnná nabývá hodnotu 1, pokud se země původu a cílová země shodují alespoň v jednom regionálním uskupení, v opačném případě nabývá hodnotu 0. Ačkoliv vliv regionální integrace na migraci není příliš velký, očekávaný vztah na počet migrantů je pozitivní (Nita, 2017; Shimeles, 2010).

Poslední *dummy* proměnnou regresní analýzy je **vnitrozemskost země původu** (*vnitrozemskost_p*) a **cílové země** (*vnitrozemskost_c*). Pokud je stát vnitrozemský, má tato proměnná hodnotu 1. Pobřežní státy nabývají hodnotu 0. Vnitrozemskost reflektuje kromě fyzických bariér prostoru také úroveň rozvinutosti (UN-OHRLLS, n.d.). Z toho důvodu není migrace častá, pokud země původu či cílová země nemá přístup k moři.

Míra nezaměstnanosti (*nezaměstnanost*) je vyjádřena jako podíl nezaměstnané pracovní síly ve věku od 15 let na celkovém počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva (tj. zaměstnaní a nezaměstnaní celkem). Mezi nezaměstnané se řadí ty osoby, které aktuálně nemají placené zaměstnání či nevykonávají samostatnou výdělečnou činnost, jsou práceschopní a současně podnikly konkrétní kroky k nalezení práce. (ILO, 2022). V této práci nejsou využity státní informace o nezaměstnanosti z důvodu horší dostupnosti aktuálních dat, ale modelované odhady ILO pro rok 2022. Výjimkou je pouze ostrovní stát Seychely, pro který má IOM dostupná pouze vládní data Seychel pro rok 2020. Pracovní příležitosti jsou jedním z hlavních *pull* faktorů migrace, proto jsou větší migrační toky predikované do země s nižší mírou nezaměstnanosti.

Růst HDP (*růst_HDP*) je definován jako roční procentuální míra růstu HDP v tržních cenách na základě stálé místní měny (World Bank, 2022d). Primárním zdrojem dat růstu

HDP v roce 2022 je World Bank. Kvůli chybějícím datům pro tento rok pro Eritreu a Jižní Súdán byly pro tyto dvě země využity informace AfDB. Teorie říká, že pokud roste HDP na straně země původu a na straně cílové země, migrační toky jsou větší.

Velikost mladé populace (*mladá populace*) je vypočítán jako podíl počtu obyvatel v nízkém věku a počtu celkové populace země. V jednotlivých odborných textech je mladý věk definován různě, Hatton a Williamson (2003) použili ve své práci věkový interval 15–29 let. Totožný interval je použit také v této práci. Autorem datasetu obsahující počet obyvatel v určitých věkových intervalech je UN DESA Population Division. Migrace se obvykle uskutečňuje ze zemí s vysokou porodností (Hatton a Williamson, 2003), proto je pravděpodobnější migrace ze země s větším zastoupením mladé populace do země se zastoupením nižším.

Politická stabilita a absence násilí či terorismu (*politická stabilita*) měří vnímání pravděpodobnosti vzniku politické nestability nebo politicky motivovaného násilí včetně terorismu. Skóre země je uvedeno v jednotkách standardního normálního rozdělení v intervalu -2,5 až 2,5. Platí, že čím je skóre vyšší, tím je vyšší pravděpodobnost politické nestability či politicky motivovaného násilí (Kaufmann a Kraay, 2023). Čím je hodnota indexu nižší v zemi původu, tím větší jsou pozorované migrační toky. Migranti mají tendenci migrovat do zemí, ve kterých je index politické stability vyšší.

Očekávaná délka života (*očekávaná délka_ž*) při narození určuje počet let, kterých by se novorozenec dožil za předpokladu, že by se úmrtnostní vzorce v době od narození po celý jeho život nezměnily (World Bank, n.d.). Tato proměnná vystihuje zdravotní, vzdělanostní a ekonomické ukazatele v zemích původu a v cílových zemích. Je očekávána větší velikost migrace do zemí s větší očekávanou délkou života.

V podkapitole věnující se gravitačnímu modelu jsou uvedené dvě nezbytné součásti modelu – velikost lokalit a vzájemná vzdálenosti lokalit. Vzájemná vzdálenost největších měst či městských aglomerací byla zvolena pro vystihnoutí vzdálenosti. Pomocí proměnné růst HDP je operacionalizována velikost lokalit. Tato proměnná byla vybrána na základě teorie a předchozího kvantitativního výzkumu, jehož autory jsou Rayp a Ruysen (2013).

Tab. 2 Přehled proměnných vlastní regresní analýzy

Proměnná	Charakteristika proměnné	Jednotka	Zdroj
<i>Závislá proměnná</i>			
<i>počet_migrantů</i>	počet osob narozených v jiné zemi, než ve které aktuálně žijí	osoba	World Bank (2000), UN DESA Population Division (2020)
<i>Nezávislé proměnné</i>			
<i>vzdálenost</i>	vzdálenost nejlidnatějších měst či městských aglomeracemi země původu a cílové země	kilometr	Mayer a Zignago (2011)
<i>jazyk</i>	společný úřední nebo národní jazyk	<i>dummy</i> (= 1, pokud mají státy společný úřední nebo národní jazyk)	World Population Review (2024)
<i>hranice</i>	společná státní hranice	<i>dummy</i> (= 1, pokud státy mají společnou hranici)	GeoDataSource.com (n.d.)
<i>integrace</i>	regionální integrace	<i>dummy</i> (= 1, pokud jsou státy v alespoň jednom totožném regionálním uskupení)	EAC. (© 1999–2024), ECOWAS (© 2024), SADC (© 2022), COMESA (© 2024), IGAD (© 2024), CEEAC-ECCAS (2023) pro ECCAS, ECFR (n.d.) pro CEN-SAD
<i>vnitrozemskost_p</i>	vnitrozemskost země původu	<i>dummy</i> (= 1, pokud je stát vnitrozemský)	
<i>vnitrozemskost_c</i>	vnitrozemskost cílové země	<i>dummy</i> (= 1, pokud je stát vnitrozemský)	
<i>nezaměstnanost</i>	míra nezaměstnanosti	%	ILO (2020) pro Seychely ILO (2022) pro ostatní země
<i>růst_HDP</i>	roční procentuální míra růstu HDP	%	AfDB (2023) pro Eritreu a Jižní Súdán; World Bank (2022) pro ostatní země
<i>mladá_populace</i>	poměr populace ve věku 15–29 let na celé populaci	%	UN DESA Population Division (2021)
<i>politická_stabilita</i>	index politické stability	interval od -2,5 (nejhorší stabilita) po 2,5 (nejlepší)	Kaufmann a Kraay (2023)
<i>očekávaná_délka_ž</i>	očekávaná délka života	rok	World Bank (2021)

Zdroj: vlastní zpracování

4.4. Výsledky regresní analýzy a diskuze

Regresní analýza byla provedena pomocí statistického softwaru Stata. Celkem byly vytvořené dva regresní modely, které se liší ve zdroji údajů závislé proměnné, kterou je počet migrantů. Dataset, jehož autorem je UN DESA Population Division (2020) je aktuálnější, ale obsahuje pouze 638 bilaterálních dat o migraci mezi zeměmi subsaharské Afriky. Oproti tomu dataset od World Bank (2000) je starší, ale obsahuje mnohem více bilaterálních dat (2 162). Právě z toho důvodu jsou v této práci využity a porovnány výsledky obou datasetů. V obou modelech se nachází totožné nezávislé proměnné.

Výsledek každého modelu byl získán pomocí robustní regrese, pomocí které je možné uskutečnit regresní analýzu, ačkoliv není splněna konstantní variabilita závislé proměnné napříč všemi hodnotami jednotlivých nezávislých proměnných (homoskedasticita) (Agresti, 2018). Pro zajištění lineárního vztahu mezi závislou proměnnou a jednotlivými nezávislými proměnnými byla provedena logaritmická transformace určitých proměnných (počet migrantů, vzájemná vzdálenost, míra nezaměstnanosti, velikost mladé populace a očekávaná délka života).

S nezávislými proměnnými je v regresní analýze pracováno jako s bilaterálními proměnnými a do regrese vstupují ve formě poměrů země původu a cílové země. Regresní model, který byl zvolený pro tuto práci na základě literatury a dostupnosti dat je následovný:

$$\begin{aligned} (\ln) \text{ počet_migrantů}_{(ij)} = & \alpha + \beta_1 (\ln)\text{vzdálenost}_{(ij)} + \beta_2 \text{jazyk}_{(ij)} + \beta_3 \text{hranice}_{(ij)} \\ & + \beta_4 \text{integrace}_{(ij)} + \beta_5 \text{jazyk}_{(ij)} + \beta_6 \text{vnitrozemskost_původ}_{(i)} + \beta_7 \text{vnitrozemskost_cíl}_{(j)} \\ & + \beta_8 (\ln)\text{nezaměstnanost}_{(ij)} + \beta_9 \text{růst_HDP}_{(ij)} + \beta_{10} (\ln)\text{mladá_populce}_{(ij)} \\ & + \beta_{10} \text{politická_stabilita}_{(ij)} + \beta_{10} (\ln)\text{očekávaná_délka_života}_{(ij)} + \varepsilon_{(ij)}.^{12} \end{aligned}$$

Při interpretaci regresních koeficientů v modelech vícenásobné regrese je důležitá podmínka *ceteris paribus* (jsou-li ostatní stejné). Ve vícenásobné regresi je interpretován vliv jedné nezávislé proměnné na závislou proměnnou, zatímco jsou ostatní proměnné konstantní (Agresti, 2018). Dále je při interpretaci nutné rozlišovat proměnné, jejichž hodnoty byly před regresní analýzou transformovány.

¹² *i* je složka pro zemi původu; *j* je složka pro cílovou zemi.

V této regresi byla využívána pouze logaritmická transformace, celkem nastávají dvě různé situace:

- oboustranná transformace (x a y): Když se proměnná x změní o procento, proměnná y se změní o β procent, *ceteris paribus*;
- pouze transformace y : Když se proměnná x změní o jednotku, proměnná y se změní o $100 \times \beta$ procent, *ceteris paribus*.

Odlišně se interpretují *dummy* proměnné. Koeficient *dummy* proměnné s logaritmicky transformovanou proměnnou y je interpretován jako procentuální změna proměnné y spojená s charakteristikou proměnné s hodnotou 1.

V následující tabulce (Tab. 3) jsou prezentovány výsledky regresní analýzy. Uvedeny jsou koeficienty regrese popisující vztah mezi závislou proměnnou a každou nezávislou proměnnou včetně hladiny statistické významnosti (1%, 5% nebo 10%), která je znázorněna pomocí symbolu hvězdičky. V závorkách jsou uvedeny hodnoty robustních směrodatných chyb.

Tab. 3 Vlastní regresní analýza

Nezávislé proměnné	Závislá proměnná: <i>(ln) počet migrantů</i>	
	World Bank (2000)	UN DESA Population Division (2020)
<i>(ln) vzdálenost</i>	-0,211** (0,070)	-0,299** (0,096)
<i>jazyk</i>	0,808*** (0,120)	0,657** (0,189)
<i>hranice</i>	5,309*** (0,192)	3,583*** (0,206)
<i>integrace</i>	1,543*** (0,123)	0,866*** (0,232)
<i>vnitrozemskost_p</i>	-0,459*** (0,124)	-0,548** (0,209)
<i>vnitrozemskost_c</i>	0,225* (0,130)	0,023 (0,216)
<i>(ln) nezaměstnanost</i>	-0,165*** (0,045)	-0,128* (0,078)
<i>růst_HDP</i>	-0,151*** (0,025)	-0,05 (0,342)
<i>(ln) mladá populace</i>	0,005 (0,650)	3,927** (1,358)
<i>politická stabilita</i>	-0,008 (0,005)	-0,01 (0,010)
<i>(ln) očekávaná délka_ž</i>	0,716 (0,627)	-1,746 (1,095)
konstanta	3,970*** (0,630)	7,366*** (0,870)
Počet pozorování	2 162	638
R ²	0,366	0,411

Poznámka: V prvním řádku u jednotlivých nezávislých proměnných jsou koeficienty regrese, v závorkách jsou hodnoty robustních směrodatných chyb. Regresní koeficienty jsou statisticky významné na 1% hladině významnosti (***), na 5% hladině významnosti (**) a na 10% hladině významnosti (*).

Zdroj: vlastní zpracování

Regresní model, ve kterém jsou využita data pro závislou proměnnou od World Bank, obsahuje celkem 2 162 pozorování a pomocí 11 nezávislých proměnných bylo vysvětleno 36,6 % variability závislé proměnné. Na 1% hladině statistické významnosti jsou proměnné společný jazyk, společná státní hranice, regionální integrace, vnitrozemskost země původu, míra nezaměstnanosti a růst HDP. Na 5% hladině významnosti je pouze vzájemná vzdálenost a na 10% hladině významnosti vnitrozemskost cílové krajiny. Ostatní nezávislé proměnné jsou statisticky nevýznamné.

Druhý regresní model, jehož data pro závislou proměnnou vychází z datasetu UN DESA Population Division, obsahuje 638 pozorování a pomocí totožných nezávislých proměnných jako v prvním regresním modelu bylo vysvětleno 41,1 % variability závislé

proměnné. Proměnné společná státní hranice a regionální integrace jsou stejně jako v prvním modelu statisticky významné na 1% hladině významnosti. Na 5% hladině významnosti je vzájemná vzdálenost, společný jazyk, vnitrozemskost země původu a velikost mladé populace. Na 10% hladině významnosti je jediná nezávislá proměnná – míra nezaměstnanosti. Nezávislé proměnné, které zde nejsou uvedené, nejsou statisticky významné.

Koeficienty regrese lze interpretovat podle již uvedených pravidel podle toho, zda byla provedena transformace a zda se jedná o *dummy* proměnnou. Kladné koeficienty značí pozitivní závislost, naopak záporné koeficienty znamenají negativní závislost. Některé predikce závislosti uskutečněné na základě migračních teorií, odborných článků a předchozích empirických studií se mírně liší od výsledků regrese.

Jako nejdůležitější proměnné se v obou regresních modelech ukázal společný jazyk a společná státní hranice. Pomocí pouze těchto dvou proměnných lze vysvětlit 29 % variability počtu migrantů podle World Bank a 36,2 % v případě dat UN DESA Population Division. Společná státní hranice je jednou z možností operacionalizace geografické blízkosti. Již Ravenstein (1885) ve svých prvních migračních zákonech uvedl, že migrace probíhá na krátkou vzdálenost. Vliv vzdálenosti je ovlivněn rovněž regionem, jehož se regrese týká. Subsaharská Afrika je součástí globálního Jihu, ve kterém se podle studie autorů Ratha a Shaw (2007) uskutečňuje téměř 80 % migrace mezi zeměmi, které mají souvislou státní hranici. Společný jazyk souvisí se společnou koloniální minulostí, která měla přímý vliv na migraci osob. Přesuny osob byly způsobeny politikami koloniálních mocností (Adepoju, 1995), a také uměle vznikajícími státními hranicemi za doby dekolonizace (Ratha a Shaw, 2007; Shimeles, 2010). Z důvodu, že dekolonizace Afrika probíhala až do 2. poloviny 20. století, mají bývalé koloniální vazby mezi zeměmi nadále silný vliv. Obě tyto proměnné vyšly statisticky významné také v empirické studii, jejíž autory jsou Rayp a Ruysen (2013).

Následující proměnné, vzájemná vzdálenost a regionální integrace, které rovněž popisují vazby mezi zeměmi, vyšly v obou modelech statisticky významné. Proměnná vzájemná vzdálenost je spolu s proměnnou společná státní hranice další možností, jak zohlednit vzájemnou vzdálenost země původu a cílové země. Proměnnou regionální integrace využili ve své novější studii Ruysen a Rayp (2014) a v jejich regresním modelu byla také statisticky významná. Z výsledku je zřejmé, že spolupráce určitých zemí posiluje migraci

mezi jednotlivými zeměmi uskupení, ačkoliv byl jejich vliv na svobodu pohybu mezi zeměmi integrace předpokládán slabý (Shimeles, 2010).

Vztah mezi růstem HDP a migračními toky vyšel v obou modelech záporný. To znamená, že čím vyšší je podíl růstu HDP mezi zdrojovou a cílovou zemí, tím více klesá počet migrantů. Proměnná růst HDP je statisticky významná pouze v modelu, který pracuje se souborem dat World Bank. Výsledkem se potvrdila predikce důležitosti ekonomických faktorů v rozhodování osob, která byla vytvořena především na základě neoklasické teorie migrace a studie autorů Rayp a Ruysen (2013).

Predikce se potvrdila také u politické stability. Politická stabilita ve zdrojových a cílových zemích potvrzuje teorii, neboť s rostoucím podílem politické stability by měly migrační toky klesat. Tento vztah potvrzuje tezi, že nízká politická stabilita ve zdrojové zemi působí jako *push* faktor a lepší politická situace v nové zemi, kam osoba migruje, působí jako *pull* faktor. Tato proměnná však vyšla v obou modelech jako statisticky nevýznamná.

Proměnná vnitrozemskost cílové země a míra nezaměstnanosti vyšly v obou modelech s opačnou závislostí na závislou proměnnou oproti predikci založené na studii autorů Rayp a Ruysen (2013). Ačkoliv nízká míra nezaměstnanosti je jedním ze znaků silné ekonomiky, na základě výsledků regrese migrují lidé více do zemí, ve kterých je míra nezaměstnanosti vyšší než v zemi, ze které emigrovali. Vysvětlením je vysoká míra nezaměstnanosti v hlavních imigračních zemích regionu. Jihoafrická republika je v absolutních číslech druhou největší ekonomikou regionu (World Bank, 2022a). Současně však má téměř 29 % nezaměstnaného ekonomicky aktivního obyvatelstva na celé populaci země a je tak v kontextu celého světa zemí s nejvyšší mírou nezaměstnanosti a současně míra nezaměstnanosti v posledních letech roste v této zemi nejrychleji. Podobná situace nastává také u dalších významných cílových zemí, jako je Botswana nebo Súdán (ILO, 2022).

Proměnná očekávaná délka života vyšla v rozporu s predikcí pouze v regresním modelu s daty World Bank pro závislou proměnnou, ve kterém však tato proměnná byla statisticky nevýznamná. Tato proměnná vhodně operacionalizuje socioekonomické podmínky a podle výzkumu autora Allie et al. (2011) jsou socioekonomické podmínky v imigrační zemi klíčové pro více než jednu pětinu dotazovaných respondentů. Druhý demografický ukazatel, velikost mladé populace, podporuje na základě článku autorů

Hatton a Williamson (2003) předpokládáný vliv. Migrace probíhá ze zemí, ve kterých je velký počet mladých lidí, do zemí, kde je tento počet nižší.

4.5. Diagnostika a limity regrese

Diagnostika regrese posuzuje, zda byly splněny všechny předpoklady regrese a regrese je tedy validní. Jedinou výjimkou, kterou nelze ověřit diagnostikou, je předpoklad náhodného výběru dat. V průběhu diagnostiky jsou také odhalena případná vlivná pozorování či multikolinearita. Diagnostika je prováděna na základě postupu, kterou ve své knize uvádí Agresti (2018). Prvním krokem je analýza reziduí. Rezidua by měla mít přibližně normální rozdělení. Přesněji je analýza provedena pomocí studentizovaných reziduí (*studentized residuas*). To jsou rezidua, která byla vydělena jejich směrodatnou chybou (*standard error*). Na základě histogramu studentizovaných reziduí vytvořeného pro oba modely je zřejmé, že normalita reziduí je splněna. Histogram podává také informaci ohledně potencionálních odlehlých hodnotách. O odlehlou hodnotu by se jednalo, pokud by absolutní hodnota studentizovaného rezidua byla vyšší než tři, takové hodnoty se však nenachází v žádném regresním modelu. Existují další možnosti, jak je možné identifikovat odlehlé hodnoty, např. pomocí Cookovy vzdálenosti (*Cook's distance*).

Dalším obvykle krokem je testování homoskedasticity pomocí *residual-versus-fitted plot*. Protože byla provedena robustní regrese, není však homoskedasticita vyžadována. Linearita vztahu závislé proměnné s jednotlivými nezávislými proměnnými je ověřena přes *added-variable plots*. Pro zajištění linearity byla provedena logaritmická transformace určitých proměnných. Dále je důležité otestovat, zda jednotlivé nezávislé proměnné vzájemně nekorelují. K tomu je využit *variance inflation factor* (VIF), jehož hodnota nesmí být vyšší než 10. Tato hranice nebyla překročena u žádné nezávislé proměnné ani v jednom regresním modelu.

Zásadním limitem regresní analýzy je kvalita dat pro závislou proměnnou. Počty migrantů vycházejí v obou datasetech z národních statistik jednotlivých zemí, které jsou mnohdy neúplné. Limitem je také rozdílná definice migranta a s tím spojená možnost získání státního občanství v cílové zemi. Uprchlíci nebývají ve statistikách počítáni jako migranti, z toho důvodu by případné proměnné popisující klimatická rizika nebyly v regresních modelech relevantní, ačkoliv environmentální uprchlictví je v tomto regionu velmi časté. Další vliv na kvalitu má nelegální migrace, která je v regionu subsaharské

Afriky velmi významná, přesto však není v datech obsažena. Problematická byla také dostupnost dat pro nezávislé proměnné. Aby bylo dosaženo vysokého počtu pozorování, byly primární zdroje dat pro některé proměnné doplněné o sekundární. To mohlo způsobit rozdílný výklad jednotlivých ukazatelů, a tedy určité zkreslení.

S kvalitou dat souvisí jejich aktuálnost. Rozsáhlejší dataset, jehož autorem je World Bank je starý přes 20 let. Ačkoliv World Bank zveřejňuje bilaterální údaje o velikosti migrace s periodou deseti let, aktuálnější data nejsou zatím veřejně dostupná. To je nutné zohlednit při interpretaci výsledků. Možným rozšířením práce do budoucna je panelová studie (namísto průřezové). Panelová studie by mohla díky pozornosti na vývoj počtu migrantů a změnám hodnot nezávislých proměnných v průběhu několika let sledovat změny důležitosti jednotlivých *push* a *pull* faktorů.

Závěr

Migrace mezi zeměmi globálního Jihu je nezanedbatelnou součástí celosvětové migrace osob. Tato práce poukázala na určitá specifika tohoto směru pohybu osob. Pro porozumění důležitým současným, ale také historickým trendům migrace uvnitř regionu subsaharské Afriky, na který byla v práci kladena pozornost, je důležitý socioekonomický kontext. Ačkoliv je to region s bohatou kulturou, potýká se s mnoha výzvami, které ovlivňují každodenní životy více než miliardy obyvatel. Region je sužován chudobou, nerovnostmi, vysokou nezaměstnaností, změnou klimatu či konflikty a násilím. Tyto problémy podněcují velkou část obyvatel k opuštění stávajícího bydliště a nalezení nového za hranicemi země, ze které pochází. Osoby, které nechtějí či nemohou opustit region kvůli nedostatku financí pro cestu nebo dalším jiným překážkám, směřují do některé jiné země uvnitř subsaharské Afriky.

Determinanty, které ovlivňovaly migrační mobilitu byly v minulosti podobné těm, které jsou platné pro dnešní dobu. Rané migrační vlny napříč subsaharskou Afrikou byly způsobeny především změnou klimatu a s tím spojeným vyčerpáním místních zdrojů. To je případ rozšíření předchůdce člověka z Velké příkopové propadliny, a také migrace bantuských kmenů. Další velké vlny přesunu obyvatel byly dány koloniálními politikami, následné dekolonizaci a umělým vytyčováním hranic nově vzniklých státních útvarů, které má dopad i na dnešní etnickou strukturu obyvatelstva v zemích subsaharské Afriky. Také migrace z ekonomických důvodů, která byla ve 20. století velmi běžná, zachovala svou podobu do dnešní doby.

Aktuální migrační trendy jsou popsány na příkladu třech největších migračních proudů, kterým je migrace z Burkina Faso do Pobřeží Slonoviny, z Jižního Súdánu do Ugandy a Súdánu a ze Zimbabwe do Jihoafrické republiky. Ačkoliv se jednotlivé proudy liší v mnoha ohledech, existují společné charakteristiky. Migranti volí obvykle sousední země, které jsou bezpečnější a bohatší než země původu s pracovními příležitostmi. Nelze opomenout důležitost remitencí zasílaných migranty rodinám, které zůstaly v zemi původu a pro které je tento zdroj financí často hlavním příjmem do rodinných rozpočtů. Na jednotlivé determinanty, které ovlivňují migraci osob mezi jednotlivými zeměmi regionu, se zaměřila regresní analýza provedená autorem.

Na základě makroperspektivních migračních teorií, které byly v práci popsány, odborných textů a předchozích empirických studií byly určeny nejdůležitější faktory ovlivňující velikost toků. Mezi tyto faktory byly po vzoru Leeovy teorie zařazené podmínky v zemi původu (*push* faktory), situace v zemi cílové (*pull* faktory) a také vazby a geografické překážky mezi zeměmi (*obstacles*). Do úvahy byly vzaty ekonomické, demografické, environmentální a bezpečnostní *push* a *pull* faktory. Vzájemné vazby mezi zeměmi, které jsou zdůrazňovány odborníky a které byly zahrnuty do výzkumu, jsou geografické, historické, lingvistické a politické. Na základě této rešerše bylo zvoleno celkem 11 proměnných počtu migrantů.

V práci je využit specifický regresní model – gravitační model – který je schopný zahrnout podmínky v imigračních a emigračních zemích současně. Zdrojem dat bilaterálních počtů migrantů byla World Bank s daty pro rok 2000 a UN DESA Population Division pro rok 2020. Pro každý zdroj byl vytvořen regresní model s totožnými proměnnými. Oba regresní modely dokázaly vysvětlit podobně velkou část variability nezávislé proměnné, ačkoliv se počet pozorování lišil více než trojnásobně. Statisticky významné alespoň na 10% hladině významnosti bylo v obou modelech šest stejných nezávislých proměnných (vzájemná vzdálenost, společný jazyk společná státní hranice, regionální integrace a vnitrozemskost země původu). V alespoň jednom modelu vyšla statisticky významná proměnná popisující vnitrozemskost cílové země, růst HDP a velikost mladé populace. Pouze politická stabilita a očekávaná délka života byly statisticky nevýznamné v obou modelech.

Práce ukázala, že příčin emigrace je velké množství a nelze očekávat vzhledem k socioekonomickému vývoji zkoumaného regionu utlumení pohybu osob. Je proto nezbytné, aby se státní politiky zaměřily na podporu udržitelné migrace. Díky ochraně práv migrantů, podpoře rozvoje zemí původu a spolupráce všech zainteresovaných stran lze docílit, aby tento globální fenomén byl prospěšný pro všechny.

Seznam literatury

- ACSS. 2022. Rising Sea Levels Besieging Africa's Booming Coastal Cities. *ACSS*. <https://africacenter.org/spotlight/rising-sea-levels-besieging-africas-booming-coastal-cities-lagos-dakar-alexandria-maputo-nile/>
- ACSS. 2023. African Migration Trends to Watch in 2023. *ACSS*. <https://africacenter.org/spotlight/african-migration-trends-to-watch-in-2023/>
- Adepoju, A. 1995. Migration in Africa: An Overview. In: Baker, J., Aida T. A. (ed.) *The Migration Experience in Africa*. Uppsala, SE: Nordiska Afrikainstitutet. ISBN 91-7106-366-8.
- Adepoju, A. 2002. Issues and Recent Trends in International Migration in Sub-Saharan Africa. *International Social Science Journal* 165, 383–394.
- Adepoju, A. 2008. Migration in sub-Saharan Africa. *Current African Issues* 37. Uppsala, SE: Nordiska Afrikainstitutet.
- Adeyemi, S. L., Ijaiya, G. T., Raheem, U. A. 2009. Determinants of Poverty in Sub-Saharan Africa. *African Research Review* 3(2), 162–177.
- AfDB. 2023. *African Economic Outlook 2023*. AfDB. ISBN: 978-0-9765655-6-7.
- African Union. n.d. Member States. *African Union*. https://au.int/en/member_states/countryprofiles2
- Agresti, A. 2018. *Statistical methods for the social sciences*. 5th ed. Boston, US: Pearson. ISBN 978-0-13-450710-1.
- Allie, F., Christensen, D., Grossman, G., Weinstein, J. 2021. *Using IOM Flow Monitoring Data to Describe Migration in West and Central Africa*. Immigration Policy Lab.
- Alluri, R. M. 2009. A history of conflict: The Rwandan civil war and genocide. *The Role of Tourism in Post-Conflict Peacebuilding in Rwanda*. Swisspeace.
- André, C., Anzellini, V., Hajžmanová, I., Leduc, C. 2019. *Africa Report on Internal Displacement 2019*. Geneva, CH: Internal Displacement Monitoring Centre.
- Barrios, S., Bertinelli, L., a Strobl, E. 2006. Climatic change and rural–urban migration: The case of sub-Saharan Africa. *Journal of Urban Economics* 60(3), 357–371.
- Bostoen, K. 2018. The Bantu Expansion. *Oxford Research Encyclopedia of African History*. <https://oxfordre.com/africanhistory/display/10.1093/acrefore/9780190277734.01.0001/acrefore-9780190277734-e-191>
- Brown, O. 2008. *IOM Migration Research Series No. 31: Migration and Climate Change*. Geneva, CH: IOM.

- Cadwallader, M. 1989. A Synthesis of Macro and Micro Approaches to Explaining Migration: Evidence from Inter-State Migration in the United States. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 71(2), 85–94.
- Carto, S. L., Weaver, A. J., Hetherington, R., Lam, Y., Wiebe, E. C. 2009. Out of Africa and into an ice age: on the role of global climate change in the late Pleistocene migration of early modern humans out of Africa. *Journal of Human Evolution* 56(2), 139–151.
- Castles, S., Miller, M. J. 2003. *The Age of Migration*. 3rd ed. Basingstoke, GB: Palgrave Macmillan, 2003. ISBN 9780333948804.
- CEEAC-ECCAS. 2023. ECCAS in Brief. *CEEAC-ECCAS*. <https://ceeac-eccas.org/en/2023/05/28/eccas-in-brief/>
- COMESA. ©2024. Member States. *COMESA*. <https://www.comesa.int/members/>
- De Haas, H. 2021. A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies* 9(8).
- Dean, J., Leng, M. 2021. Climate change and human migration out of Africa. *British Geological Survey*, 23th June. <https://www.bgs.ac.uk/news/climate-change-and-human-migration-out-of-africa/>
- Demuth, A. 2000. Some Conceptual Thoughts on Migration. In: Agozino, B. (ed.) *Theoretical and Methodological Issues in Migration Research: Interdisciplinary, Intergenerational and International Perspectives*. Aldershot, GB: Ashgate Publishing. ISBN 1840145579.
- Drbohlav, D., Uherek, Z. 2007. Reflexe migračních teorií. *Geografie – Sborník České geografické společnosti* 112 (2), 125–141.
- EAC. ©1999-2024. Overview of EAC. *EAC*. <https://www.eac.int/overview-of-eac>
- ECFR. n.d. Mapping African Regional Cooperation. *ECFR*. <https://ecfr.eu/special/african-cooperation/censad/>
- ECOWAS. © 2024. Member States. *ECOWAS*. <https://www.ecowas.int/member-states/>
- European Commission. n.d. Sub-Saharan Africa. *European Commission*. https://international-partnerships.ec.europa.eu/countries/sub-saharan-africa_en
- Fund for Peace, © 2023. *Fragile States Index*. <https://fragilestatesindex.org/>
- GeoDataSource.com. n.d. Country Borders. *GeoDataSource.com*. <https://www.geodatasource.com/addon/country-borders>
- Hagen-Zanker, J. 2008. Why do people migrate? A review of the theoretical literature. *MPRA Paper No. 28197*, January. Maastricht, NL: Maastricht Graduate School of Governance.

- Hagen-Zanker, J., Hennessey, G., Mazzilli, C. 2023. Subjective and intangible factors in migration decision-making: A review of side-lined literature. *Migration Studies* 11(2), 349–359.
- Harris, J. R., Todaro, M. P. 1970. Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis. *The American Economic Review* 60(1), 126–142.
- Hatton, T. J., Williamson, J. G. 2003. Demographic and Economic Pressure on Emigration out of Africa. *The Scandinavian Journal of Economics* 105(3), 465–486.
- IGAD. © 2024. IGAD Member States. *IGAD*. <https://igad.int/#sidewidgetarea>
- ILO. 2020. Unemployment, rate by sex and age – 19th ICLS (%) - Annual. *Ilostat*. <https://rshiny.ilo.org/>
- ILO. 2022. Unemployment, rate by sex and age – ILO modelled estimates, Nov. 2023 (%) - Annual. *Ilostat*. <https://rshiny.ilo.org/>
- Imam, P. A., Kpodar, K. 2019. Citizenship and Growth. *Finance & Development* 56(1), 42–45.
- IOM. 2019. *International Migration Law N° 34: Glossary on Migration*. Geneva, CH: IOM, 2019.
- IOM. 2022. IOM and South-South and Triangular Cooperation. *IOM*. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/SSC_IOM_factsheet_July2022.pdf
- IOM. © 2024. Southern Africa. *IOM*. <https://www.iom.int/southern-africa-0>
- Kaufmann, D., Kraay, A. 2023. Worldwide Governance Indicators. *World Bank*. <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators>
- Kenton, W. 2023. Financial Performance: Definition, How it Works, and Example. *Investopedia*. <https://www.investopedia.com/terms/f/financialperformance.asp>
- King, R. 2012. Theories and Typologies of Migration: An Overview and A Primer. *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations* 3/12. Malmö, SE: Malmö University.
- Lecocq, B. 2015. Distant shores: A historiographic view on trans-Saharan space. *The Journal of African History* 56(1), 23–26.
- Lee, E. S. 1966. A Theory of Migration. *Demography* 3(1), 47–57.
- Lowell, B. L., Findlay, A. 2001. Migration of Highly Skilled Persons From Developing Countries: Impact and Policy Responses. *International Migration Papers* 44. Geneva, CH: International Labour Office.

- Lukusa, S. © 2024. Causes of Bantu migrations. *Bantu Lingual*.
<https://www.bantulingual.com/en/causes-of-bantu-migrations>
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci A., Pellegrino, A., Taylor, J. E. 1993. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review* 19(3), 431–466.
- Mayer, T., Zignago, S. 2011. Notes on CEPII's distances measures: The GeoDist database. *CEPII Working Paper* 2011-25. Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales.
- Moyce, S. C., Schenker, M. 2018. Migrant Workers and Their Occupational Health and Safety. *Annual Review of Public Health* 39(1), 351–365.
- Nita, S. 2017. Free movement of people within regional integration processes: A comparative view. In: Nita, S., Pécoud, A., De Lombaerde, P., de Guchteneire, P., Neyts, K., Gartland, J. (ed.) *Migration, Free Movement and Regional Integration*. UNESCO. ISBN 9789231002588.
- Nonnenmacher, S., Yonemura, A. 2018. Migration and education in West Africa. *Background paper prepared for the 2019 Global Education Monitoring Report*. IOM. Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000266062>.
- OECD, UN. 2011. *Economic Diversification in Africa: A Review of Selected Countries*. OECD Publishing. ISBN 978-92-64-09623-3.
- Ogujiuba, K., Anjofui, P., Stiegler, N. 2019. Push and Pull Factors of International Migration: Evidence from Migrants in South Africa. *Journal of African Union Studies* 8(2), 219–250.
- Özden, Ç., Parsons, C. R., Chiff, M., Walmsley T. L. 2011. Where on Earth is Everybody? The Evolution of Global Bilateral Migration 1960–2000. *The World Bank Economic Review* 25(1), 12–56.
- Palát, M. 2014. Příčiny vzniku migrace a reflexe souvisejících teorií. In: Klímová, V., Žitek V. (ed.) *XVII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků. Hustopeče, 18.–20. června 2014*. Brno, CZ: Masarykova univerzita.
- Parsons, C. R., Skeldon, R., Walmsley, T. L., Winters, L. A. 2007. Quantifying International Migration: A Database Of Bilateral Migrant Stocks. *World Bank Policy Research Working Paper* 4165, March. World Bank.
- Petersen, W. 1958. A General Typology of Migration. *American Sociological Review* 23(3), 256–266.
- Pew Forum on Religion & Public Life. 2010. *Tolerance and Tension: Islam and Christianity in Sub-Saharan Africa*. Pew Forum on Religion & Public Life.

- Phillipson, D.W. 1977. The Spread of the Bantu Language. *Scientific American* 236(4), 106–115.
- Piguet, E. 2013. From “Primitive Migration” to “Climate Refugees”: The Curious Fate of the Natural Environment in Migration Studies. *Annals of the Association of American Geographers* 103(1), 148–162.
- Poot, J., Alimi, O., Cameron, M. P., Maré, D. C. 2016. The Gravity Model of Migration: The Successful Comeback of an Ageing Superstar in Regional Science. *Discussion Paper* 10329, October. Bonn, DE: Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit.
- Prebisch, R. 1950. *The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems*. New York, US: United Nations Department of Economic Affairs, Economic Commission for Latin America.
- Ramos, R. 2016. Gravity models: A tool for migration analysis. *IZA Institute of Labor Economics*. <https://wol.iza.org/articles/gravity-models-tool-for-migration-analysis/long>
- Ratha, D. 2005. Remittances: A Lifeline for Development. *Finance & Development* 42(4), 42–43.
- Ratha, D., Shaw, W. 2007. South-South Migration and Remittances. *World Bank Working Paper* 102. Washington, DC: The World Bank.
- Ravenstein, E. G. 1885. The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London* 48(2), 167–235.
- Ravenstein, E. G. 1889. The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society* 52(2), 241–305.
- Rayp, G., Ruysen, I. 2013. *Africa on the move: an extended gravity model of intra-regional migration*. Ghent, BE: Ghent University.
- Ruysen, I., Rayp, G. 2014. Determinants of Intra-regional Migration in Sub-Saharan Africa 1980-2014. *The Journal of Development Studies* 50(3), 426–443.
- SADC. © 2022. Member States. *SADC*. <https://www.sadc.int/member-states>
- Shimeles, A. 2010. Migration Patterns, Trends and Policy Issues in Africa. *Working Papers Series* 119, December. Tunis, TN: AfDB Group.
- Scholz, C. A., Johnson, T. C., Cohen, S. A., King, J. W., Peck, J. A., Overpeck, J. T., Talbot, M. R., Brown, E. T., Kalindekaffe, L., Amoako, P. Y. O., Lyons, R. P., Shanahan, T. M., Castañeda, I. S., Heil, C. W., Forman, S. L., McHargue, L. R., Beuning, K. R., Gomez, J., Pierson, J. 2007. East African megadroughts between 135 and 75 thousand years ago and bearing on early-modern human origins. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 104(42), 16416–16421.

- Stark, O., Bloom, D. E. 1985. The New Economics of Labor Migration. *The American Economic Review* 75(2), 173–178.
- Thompson, L. 2001. *A History of South Africa*. 3rd ed. New Haven, US: Yale University Press. ISBN 0-300-08776-4.
- Traoré, N., Torvikey, G. D. 2022. Migrants in the Plantation Economy in Côte d’Ivoire: A Historical Perspective. In: Teye, J. K. (ed.) *Migration in West Africa*. 1st ed. Springer Cham. ISBN 978-3-030-97322-3.
- UN DESA Population Division. 2020. International Migrant Stock. *UN DESA Population Division*. <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>
- UN DESA Population Division. 2021. 5-year Age Groups. *UN DESA Population Division*. <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>
- UN DESA Population Division. 2022. Sub-Saharan Africa: Total Population. *UN DESA Population Division*. <https://population.un.org/wpp/Graphs/Probabilistic/POP/TOT/1834>
- UN. n.d. Rwanda: A Brief History of the Country. *UN*. <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/historical-background.shtml>
- UNCTAD. 2023. UN list of least developed countries. *UNCTAD*. <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/list>
- UNDP. © 2024. Human Development Insights. *UNDP*. <https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks>
- UNFPA. 1994. Population and Development in Africa. *UNFPA*. <https://www.unfpa.org/resources/population-and-development-africa>
- UNHCR. © 2001–2024a. *Refugees*. *UNHCR*. <https://www.unhcr.org/refugees>
- UNHCR. © 2001–2024b. Burkina Faso. *UNHCR*. <https://www.unhcr.org/countries/burkina-faso>
- UNHCR. © 2001–2024c. South Sudan situation. *UNHCR*. <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/south-sudan-situation>
- UN-OHRLLS. n.d. About Landlocked Developing Countries. *UN*. <https://www.un.org/ohrlls/content/about-landlocked-developing-countries>
- Wallerstein, I. 1974. The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis. *Comparative Studies in Society and History* 16(4), 387–415.
- Welsh, D. 1996. Ethnicity in Sub-Saharan Africa. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 72(3), 477–491.
- Westefeld, A. 1940. The Distance Factor in Migration. *Social Forces* 19(2), 213–218.

- White, K., Mattingly, D. J. 2006. Ancient Lakes of the Sahara: The Sahara was once a savannah teeming with life. The story of how the climate changed, and how humans coped, is still being unraveled. *American Scientist* 94(1), 58–65.
- World Bank. 2000. Global Bilateral Migration. *World Bank DataBank*. <https://databank.worldbank.org/source/global-bilateral-migration#>
- World Bank. 2019. Poverty headcount ratio at \$2.15 a day (2017 PPP) (% of population) - Sub-Saharan Africa. *World Bank Open Data*. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?locations=ZG>
- World Bank. 2021. Life expectancy at birth, total (years). *World Bank Open Data*. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN>
- World Bank. 2022a. GDP (current US\$). *World Bank Open Data*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
- World Bank. 2022b. Agriculture, forestry, and fishing, value added (% of GDP) - Sub-Saharan Africa (excluding high income). *World Bank Open Data*. <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=ZF>
- World Bank. 2022c. Personal remittances, received (% of GDP). *World Bank Open Data*. <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS>
- World Bank. 2022d. GDP growth (annual %). *World Bank Open Data*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>
- World Bank. 2023a. The World Bank in South Africa. *World Bank*. <https://www.worldbank.org/en/country/southafrica/overview>
- World Bank. 2023b. The World Bank in Botswana. *World Bank*. <https://www.worldbank.org/en/country/botswana/overview>
- World Bank. © 2024. Sub-Saharan Africa. *World Bank Open Data*. <https://data.worldbank.org/country/ZG>
- World Population Review. 2024. Languages by Country 2024. *World Population Review*. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/languages-by-country>
- Yin, R. K. 2018. *Case Study Research and Applications*. 6th ed. London, GB: SAGE Publications. ISBN 9781506336169.